

บทที่ 6

ประเทศอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19

การปฏิรูปของแกลดสโตนและคิสเรลลี

วิลเลียม อีวาร์ด แกลดสโตน (William Ewart Gladstone, 1809-1898) มีเชื้อสายสก๊อตเป็นบุตรชายของพ่อค้าในเมืองลิเวอร์พูล (Liverpool) ประสบความสำเร็จในอาชีพการเดินเรือและค้าทาส คำนํ้าตาลในหมู่เกาะอินเดียตะวันตก และทำไร่กาแฟ จัดว่ามีฐานะดีพอที่จะส่งให้แกลดสโตนได้รับการศึกษาที่ดี แกลดสโตนสำเร็จการศึกษาที่อีตัน (Eton) และที่ ไครสต์เชิร์ช (Christ Church) และออกซฟอร์ด (Oxford) แกลดสโตนเป็นคนเรียนหนังสือเก่ง สนใจในวิชาเทววิทยาเป็นพิเศษ และมีความศรัทธามากในความเชื่อนิกายของอังกฤษ (Church of England) ถึงขนาดในครั้งหนึ่งเคยคิดจะบวช เข้าสู่รัฐสภาเมื่อ ค.ศ. 1833 โดยเป็นตัวแทนของพรรคอนุรักษนิยมในมณฑลเนวาร์ก (Newark) มีชื่อเสียงขึ้นเรื่อยๆ ในสมัยที่ฟิลเป็นนายกรัฐมนตรีช่วงสั้นๆ จากปลายปี ค.ศ. 1834 - ต้น ค.ศ. 1835 แกลดสโตนได้รับตำแหน่งผู้ช่วยรัฐมนตรีว่าการอาณานิคม (under-secretary for the colonies) ในสมัยของฟิล ช่วง ค.ศ. 1841 -1846 ฟิลได้ตั้งแกลดสโตนเป็นผู้ช่วยรัฐมนตรีกระทรวงพาณิชย์ ค.ศ. 1845 แกลดสโตนลาออก เนื่องจากไม่เห็นด้วยกับนโยบายของฟิล ที่ให้ความช่วยเหลือทางการเงินกับวิทยาลัยของนิกายโรมันคาทอลิก (Roman Catholic Seminary) ที่เมืองเมย์นูธ (Maynooth) ในไอร์แลนด์และในเดือนธันวาคม ค.ศ.1845 แกลดสโตนกลับมาอีกและได้ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการอาณานิคม (Colonial secretary) และเมื่อฟิลหมดอำนาจด้วยเรื่องพระราชบัญญัติข้าวสาลี แกลดสโตนก็หายไปจากวงการเมืองชั่วคราว และใน ค.ศ. 1852 แกลดสโตนได้เป็นรัฐมนตรีคลังในสมัยของ ลอร์ด อเบอร์ดีน (Lord Aberdeen) ซึ่งเป็นรัฐบาลผสมของกลุ่มฟิล และวิกส์ แกลดสโตนได้แสดงความสามารถทางการคลังทันทีโดยเสนองบประมาณอย่างชาญฉลาดใน ค.ศ. 1853 และหลังสงครามไครเมีย (ค.ศ. 1854-1856) งบประมาณที่เขาเสนอเป็นการดำเนินนโยบายการค้าเสรีของฟิลอย่างเห็นได้ชัด

HI 451

151

HI 451

151

งบประมาณที่เขาเสนอเป็นการดำเนินนโยบายการค้าเสรีของฟิลอย่างเห็นได้ชัด

W.E Gladstone, by George Frederick Watts. (National Portrait Gallery, London)

Benjamin Disraeli, after Sir John Millais. (National Portrait Gallery, London)

แกลดสโตนเล่นการเมืองโดยยึดหลักศีลธรรมและคุณธรรม การพิจารณาเรื่องใดๆ ก็ตามเขาจะนึกถึงศีลธรรมก่อน โดยไม่ยอมให้เกิดความอยุติธรรมเพื่อผลประโยชน์แก่บุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เขายังเป็นนักพูดที่สามารถในการโน้มน้าวใจคน ทำให้เขาสามารถเอาชนะคู่ต่อสู้จนประสบความสำเร็จ

ในช่วงชีวิตทางการเมืองของแกลดสโตน เขามีคู่แข่งทางการเมืองที่สำคัญคือ เบนจามิน ดิสเรลลี (Benjamin Disraeli 1804-1881) ดิสเรลลีเกิดที่กรุงลอนดอน ใน ค.ศ.1804 บิดาชื่อ ไอแซค ดิสเรลลี (Isaac D'Israeli) เป็นชาวยิวที่มั่งคั่ง อพยพมาจากสเปนเข้าไปยังเวียนนาแล้วถึงมาตั้งหลักแหล่งที่ลอนดอนในคริสต์ศตวรรษที่ 18 การศึกษาในเยาว์วัยเข้าเรียนที่ Nonconformist academy ที่เมืองวัลท์แฮมสโทว์ (Walthamstow) ออกจากโรงเรียนเมื่ออายุ 15 ปี หลังจากนั้นเข้าศึกษาในห้องสมุดของบิดาเป็นการศึกษาดด้วยตนเอง อายุ 17 เป็นทนายความ แต่เขาไม่สนใจในอาชีพนักกฎหมาย ต่อมาได้หันไปประกอบธุรกิจเกี่ยวกับการเก็งกำไรในหลักทรัพย์และหุ้น แต่ประสบความสำเร็จล้มเหลว ทำให้เขาเปลี่ยนความสนใจอีกครั้งในขณะอายุ 22 ปี เขียนนวนิยายเรื่อง Vivian Grey เสียดสีความล้มเหลวของธุรกิจการพิมพ์ ผลงานชิ้นนี้ไม่ประสบความสำเร็จอีกเช่นเคย ต่อมาเขาได้เดินทางท่องเที่ยวไปยังต่างประเทศ ไปตะวันออกใกล้และเมดิเตอร์เรเนียน

ชีวิตทางการเมืองของดิสเรลลีในระยะแรกกลุ่มๆ ค่อนข้าง ในฐานะเป็นตัวแทนของกลุ่มหัวรุนแรง (Radical) อิศระ พบแต่ความผิดหวังและล้มเหลวแต่ดิสเรลลีก็ไม่เคยย่อท้อ โดยมีความฝันว่าวันหนึ่งจะเป็นนายกรัฐมนตรีให้ได้ จากความล้มเหลวติดๆ กันหลายครั้งทำให้ดิสเรลลีตระหนักว่า ควรจะต้องเข้าสังกัดพรรคการเมือง โดยได้สมัครเข้าพรรคอนุรักษนิยม และได้เข้าแข่งขันที่เมืองทอนตัน (Taunton) ใน ค.ศ.1835 แต่แพ้ ค.ศ.1837 เข้าแข่งขันอีกครั้งที่เมืองเมดสตัน (Maidstone) มณฑลเคนท์ (Kent) ซึ่งครั้งนี้ประสบความสำเร็จได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเมืองเมดสตัน สุนทรพจน์ครั้งแรกในสภาผู้แทนราษฎรประสบความสำเร็จล้มเหลว เนื่องจากสำนวนโวหารโผงผาง และบุคลิกแปลกๆ ทำให้ผู้ฟังส่งเสียงฮาไป

และหัวเราะเยาะ แต่ดิสเรลลี่ก็ไม่ยอมให้ออถอย จนในที่สุดสุนทรพจน์ครั้งที่ 3 ดิสเรลลี่ประสบความสำเร็จหลังจากที่ได้ปรับปรุงวิธีการพูดและบุคลิกภาพจนได้รับเสียงปรบมือยินดี และได้รับการยกย่องว่าเป็นแบบฉบับที่ดีของนักพูดในรัฐสภา สำหรับปัญหาของการวิพากษ์วิจารณ์พระราชบัญญัติข้าวสาลี ซึ่งรัฐบาลของピールได้เสนอให้มีการยกเลิกเพื่อแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจอันเกิดจากทุพภิกขภัยในไอร์แลนด์ และความอดอยากของประชาชนที่ต้องซื้อข้าวในราคาแพง โดยดิสเรลลี่ได้แสดงจุดยืนอย่างเด่นชัดในการทำหน้าที่ปกป้องพรรคอนุรักษนิยม เขาพยายามทำลายอำนาจของピールในสภาผู้แทนราษฎร ทำให้ดิสเรลลี่ได้เป็นผู้นำพรรคอนุรักษนิยมในที่สุด

พระราชบัญญัติปฏิรูปรัฐสภา ค.ศ.1867

หลังจากที่พาล์มเมอสตันสิ้นชีวิตใน ค.ศ. 1865 ทั้งเกลดสโตนและดิสเรลลี่ไม่ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ลอร์ด จอห์น รัสเซล ได้ตำแหน่งต่อจากพาล์มเมอสตัน เกลดสโตนได้เป็นรัฐมนตรีคลัง รัสเซลมองว่าเกลดสโตนนั้นเป็นบิดาแห่งการปฏิรูปรัฐสภา ดูได้จากการที่เกลดสโตนได้เคยเสนอพระราชบัญญัติ ค.ศ. 1832 เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร และเสนอมาตรการอีกหลายเรื่องในทศวรรษ 1850 แม้ว่าจะไม่ผ่านสภาออกมาก็ตาม เมื่อมาถึงตอนนี้เกลดสโตนเห็นความจำเป็นที่จะเสนอพระราชบัญญัติปฏิรูปรัฐสภา ค.ศ.1866 อีกครั้งหนึ่ง ครั้งนี้เป็นการเดินสายกลางกล่าวคือ ในระดับเมือง (boroughs) จะลดคุณสมบัติในการลงคะแนนเสียงสำหรับเข้าบ้านจาก 10 ปอนด์ เหลือ 7 ปอนด์ และในมณฑล (counties) จะเพิ่มจำนวนผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียง ซึ่งมีทรัพย์สินประเมินค่าเป็นค่าเช่ารายปี ๑ ละ 14 ปอนด์

ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้คนไม่ค่อยให้ความสนใจ กลุ่ม Conservative whigs ซึ่งนำโดยโรเบิร์ต โลว์ (Robert Lowe) โจมตีร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ว่า ชนชั้นดำนั้นโง่เขลาหาปัญญาเกินกว่าที่จะได้รับความไว้วางใจให้ได้สิทธิในการเลือกตั้ง กลุ่มของโลว์ลงคะแนนเสียงให้กับพรรคอนุรักษนิยม ทำให้ร่างกฎหมายไม่ผ่านมีผลให้รัสเซลต้องลาออก รัฐบาลชุดเดอรับี้-ดิสเรลลี่ (Derby-Disrael) ได้รับตำแหน่งใน ค.ศ.1866-1868 แต่ก็ไม่มีเสียงมากพอ กลุ่มของโลว์นั้นหันไปรวมกับกลุ่มเสรีนิยมในสภาผู้แทนราษฎร วิธีการของโลว์สร้างความ

รู้สึกที่ไม่พอใจในหมู่พวกกรรมกร และกลุ่มชนชั้นกลางระดับต่ำที่พวกเขายังคงถูกกีดกันไม่ให้ได้รับสิทธิในการเลือกตั้ง ความรู้สึกของประชาชนไม่พอใจอย่างรุนแรงเมื่อรัฐบาลปิดประตูสวนสาธารณะไฮด์ (Hyde Park) เพื่อไม่ให้ประชาชนผู้ต้องการให้มีการปฏิรูปเข้าไปเดินขบวน ผุ่ชนพุ่งเข้าทำลายราวประตูเพื่อที่จะเข้าไปเดินขบวนในสวนสาธารณะ เหตุการณ์นี้ทำให้คิสเรลลิตัดสินใจที่จะเสนอร่างพระราชบัญญัติแบบเร่งด่วน ชื่อพระราชบัญญัติปฏิรูปรัฐสภา ค.ศ.1867 (The Reform Bill of 1867, the 2nd Reform Bill) หรือเป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าร่างพระราชบัญญัติปฏิรูปฉบับที่ 2 ร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้จึงผ่านออกมาอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งมีชื่อเรียกล้อเล่นว่า พระราชบัญญัติสิบนาที (Ten-Minute Bill) มีใจความสำคัญคือ ผู้เช่าบ้านทุกคนทั้งในเมืองและชนบท ผู้ที่จ่ายเงินค่าเช่าตั้งแต่ 10 ปอนด์ต่อปีขึ้นไป และผู้ที่เป็่นบัณฑิตมหาวิทยาลัยจะได้รับสิทธิในการเลือกตั้งในเมืองที่ตนพำนักอยู่อีกทั้งเมืองที่มีประชาชนจำนวนน้อยกว่า 1 หมื่นคนต้องสูญเสียผู้แทนไป 1 คน และคงมิได้แต่เพียงคนเดียวเท่านั้น ส่วนจำนวนที่นั่งในสภาผู้แทนราษฎรที่เรียกคืนมาจากเมืองต่างๆ เหล่านั้นถูกนำมายกให้แก่เมืองอุตสาหกรรม และมณฑลที่ใหญ่กว่า

พระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้จำนวนผู้มีสิทธิในการออกเสียงเพิ่มขึ้นเกือบเท่าตัว คือจากประมาณเกือบ 1 ล้านคนมาเป็นเกือบ 2 ล้านคน จุดอ่อนของพระราชบัญญัติฉบับนี้คือเกิดความไม่เป็นธรรมระหว่างผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองและผู้ที่อาศัยในชนบท จึงทำให้จะต้องมีการปฏิรูปเพิ่มเติมในอนาคตอีกอย่างแน่นอน

การบริหารงานครั้งแรกของแกลดสโตน ค.ศ.1868-1874

หลังจากพระราชบัญญัติปฏิรูปรัฐสภา ค.ศ.1867 ประกาศใช้ได้ไม่นานคิสเรลลิต้องหมดอำนาจไป การเลือกตั้งทั่วไปในฤดูใบไม้ผลิ ใน ค.ศ.1868 พรรคเสรีนิยมได้ชัยชนะอย่างท่วมท้น ได้เสียงส่วนใหญ่ 112 เสียง แกลดสโตนได้เป็นนายกรัฐมนตรี แกลดสโตนมีอำนาจสูงมากในรัฐบาล ได้รับเสียงสนับสนุนมากทำให้เขาสามารถที่จะทำงานด้านปฏิรูปต่อโดยเสนอแนะพระราชบัญญัติที่สำคัญๆ หลายฉบับ

งานชิ้นแรกที่สำคัญมาก คือ การยกเลิกสถานับศาสนาของอังกฤษในไอร์แลนด์ (English Church) ใน ค.ศ.1869 โดยต้องเผชิญกับการต่อต้านจากสภาขุนนางหลังจากนี้มีการปฏิรูปเรื่องการศึกษา (elementary education) เนื่องจากว่า ณ บัดนี้คนยากจนได้สิทธิลงคะแนนเสียง จึงจำเป็นที่จะต้องให้พวกนี้ได้รับการศึกษา เพราะฉะนั้น ถึงเวลาที่จะปฏิรูปการศึกษาให้กับชนชั้นต่ำ ใน ค.ศ.1833 ที่รัฐบาลได้เริ่มให้เงินช่วยเหลือประจำปีแก่โรงเรียนไปแล้วนั้น บัดนี้รัฐบาลจะเพิ่มเงินช่วยเหลือขึ้นเป็น 50,000 ปอนด์ต่อปี เป็นความช่วยเหลือที่รัฐบาลให้กับโรงเรียนวัด หรือโรงเรียนที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา (nonconformist bodies) เป็นความจริงที่ว่า ในขณะที่เด็กเกือบครึ่งไม่เคยไปโรงเรียนเลย เพราะต้องทำงานตามเหมืองและโรงงาน และจำนวนโรงเรียนไม่พอแก่ความต้องการ แกลดสโตนและรัฐมนตรีที่เกี่ยวกับการศึกษา คือ วิลเลียม อี ฟอรัสเตอร์ (William E.Forster) ได้ออกพระราชบัญญัติการศึกษา ค.ศ.1870 (Education Bill 1870) ซึ่งมีสาระสำคัญคือ โรงเรียนที่มีมาตรฐานดี จะได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลเพิ่มขึ้น ซึ่ง Church of England จะได้เปรียบ เพราะมีจำนวนโรงเรียนมากกว่าโรงเรียนที่ไม่เกี่ยวกับศาสนา และให้ตั้งโรงเรียนใหม่ๆ ขึ้นในท้องที่ที่โรงเรียนเก่ามีไม่เพียงพอ โรงเรียนใหม่นี้เรียกว่า Board schools ซึ่งจะขึ้นอยู่กับการทรงศึกษาธิการ (Board of education) โรงเรียนเหล่านี้จะได้รับความช่วยเหลือทางการเงินจากรัฐบาล ภาษีจากท้องถิ่น และค่าเล่าเรียนจากนักเรียนซึ่งก็ได้ไม่มากนัก เพราะเด็กยากจนจะได้รับการยกเว้นไม่ต้องเสียค่าเล่าเรียน

ค.ศ.1870 ปฏิรูประบอบราชการ การเข้ารับราชการเป็นข้าราชการพลเรือนใช้วิธีสอบแข่งขัน เพื่อให้ได้คนที่มีความรู้ เพราะก่อนหน้านี้ต้องอาศัยการวิ่งเต้น การมีความสัมพันธ์ส่วนตัว หรืออาศัยการสนับสนุนจากนักการเมือง ยกเว้นกระทรวงการต่างประเทศ และคณะทูตซึ่งยังถือเรื่องการเมืองเป็นหลักที่เหมาะสมเป็นมาตรฐานในการพิจารณารับเข้าทำงานอยู่

ค.ศ.1870 พระราชบัญญัติที่ดินของชาวไอริช (Irish Land Act 1870) ให้ความคุ้มครองชาวไอริชโดยให้หลักประกันแก่ผู้เช่าไอริช

พระราชบัญญัติสหภาพแรงงาน (Trade Union Act 1871) ให้สหภาพแรงงานเป็นองค์กรที่ถูกต้องตามกฎหมาย ถ้ามีการนัดหยุดงานเกิดขึ้น ห้ามไม่ให้ผู้นัดหยุดงานกีดขวางหรือข่มขู่คนงานอื่นที่ไม่ยอมหยุดงาน แม้กระทั่งการขัดขวางด้วยวิธีการสันติก็มีอาชกรกระทำได้ กฎหมายฉบับนี้ยังครอบคลุมถึงการให้ความคุ้มครองในศาลด้วย

พระราชบัญญัติการลงคะแนนเสียงแบบลับ (The Ballot Act 1872) การลงคะแนนเสียงเป็นแบบลับ เพื่อให้ผู้ที่ลงคะแนนเสียงมีอิสระอย่างเสรีที่จะเลือกลงคะแนนให้กับผู้หนึ่งผู้ใดตามที่ตนเห็นเหมาะสม

เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของประชาชนอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในชนบทจึงจำเป็นต้องดำเนินการในเรื่องสุขภาพและสาธารณสุข ใน ค.ศ.1871 แกลดสโตนตั้งคณะกรรมการบริหารส่วนท้องถิ่น (Local Government Board) ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการตามกฎหมายสงเคราะห์คนยากจนและการสาธารณสุข

การปฏิรูปทางด้านกองทัพ เกิดขึ้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากสงคราม ฝรั่งเศส-ปรัสเซีย ค.ศ.1870 ทำให้อังกฤษตกใจ เพราะเห็นได้ชัดว่ากองทัพอังกฤษด้อยกว่าของปรัสเซีย โชคดีที่รัฐมนตรีกลาโหมของแกลดสโตน คือ เอ็ดเวิร์ด คาร์ดเวล (Edward Cardwell) นั้นมีความสามารถมากได้ทำการปฏิรูปด้วยการยกเลิกระบบการเกณฑ์ เพื่อเป็นการดึงดูดทหารที่มีคุณสมบัติเข้ามาประจำการ ให้ยกเลิกระบบการให้เงินแก่ผู้ที่สมัครเข้าเป็นทหารซึ่งเป็นการตัดสินใจอย่างหนึ่ง ถอนทหารออกจากอาณานิคมที่ปกครองตนเองได้แล้ว ยกเลิกระบบการควบ 2 ตำแหน่ง คือ ผู้บัญชาการสูงสุด (Commander - in chief) และรัฐมนตรีกลาโหม (secretary for war) โดยให้ตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุดเป็นรองตำแหน่งรัฐมนตรีกลาโหม ในขณะเดียวกันได้แต่งตั้งดยุกแห่งเคมบริดจ์ (Duke of Cambridge) ซึ่งเป็นพระราชนัดดาของสมเด็จพระบรมราชินีให้ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการสูงสุด

บทบาทที่เด่นมากของคาร์ดเวล คือ ยกเลิกการซื้อขายตำแหน่งในกองทัพ ก่อนหน้าการปฏิรูปในครั้งนี้ นายทหารชั้นผู้ใหญ่เมื่อเกษียณอายุราชการมักจะขายตำแหน่งของตน

เพราะถือว่าตำแหน่งเป็นทรัพย์สินส่วนตัว ประเพณีนี้ทำให้คนที่ร่ำรวยเข้าสู่ตำแหน่งได้โดย การประมูลด้วยเงินโดยไม่เคยได้รับการฝึกฝนมาก่อน นอกจากนี้คาร์ดเวลได้ปฏิรูปลดระยะเวลาของการเป็นทหารประจำการให้น้อยลงจาก 12 ปี เป็น 6 ปี และเป็นทหารกองหนุน 6 ปี กองกำลังทหารทั้งหมดก็ได้มีการแบ่งออกเป็น กองพลต่างๆ ซึ่งสลับกันไปปฏิบัติหน้าที่ภายในประเทศและต่างประเทศ ผลจากการปฏิรูปกองทัพ ทำให้กองทัพอังกฤษมีประสิทธิภาพมากขึ้น มีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย

เกลตสโตนและการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

นโยบายต่างประเทศของเกลตสโตนนั้นเป็นแบบสมานไมตรี และรักสงบหลังสงครามฝรั่งเศส-โปรตุเกส เกลตสโตนดำเนินนโยบายยืนยันในการรับประกันความเป็นกลางของเบลเยียมซึ่งอังกฤษได้ทำสัญญาไว้ตั้งแต่ ค.ศ.1839 แต่เกลตสโตนล้มเหลวที่จะยับยั้งบิสมาร์คจากการผนวกอัลซาส-ลอเรน เดือนตุลาคม ค.ศ.1870 เมื่อรัสเซียยกเลิกข้อตกลงของสนธิสัญญาปารีส ค.ศ.1856 ซึ่งให้ทะเลดำเป็นกลางและห้ามรัสเซียตั้งฐานทัพบริเวณนี้ เกลตสโตนและรัฐมนตรีต่างประเทศในขณะนั้น คือ แกรนวิลล์ (Granville) ไม่ได้ได้รับความสนับสนุนจากชาติยุโรปอื่นๆ จึงทำได้เพียงคัดค้านและเรียกให้มหาอำนาจมาประชุมกันที่ลอนดอน (มกราคม ค.ศ.1871) ยืนยันในสนธิสัญญารวมไปถึงการยกเลิกการละเมิดทะเลดำ เกลตสโตนนั้นเชื่อในหลักของกฎหมายมากกว่าการใช้กำลังในการดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เมื่อเขาส่งเรื่องไปให้อนุญาโตตุลาการตัดสินกรณีที่สหรัฐอเมริการ้องเรียนว่า อังกฤษได้ทำความเสียหายให้กับเรือของสหรัฐอเมริกาในช่วง ค.ศ.1862-1864 โดยการโจมตีเรืออาลาบามา อนุญาโตตุลาการตัดสินให้อังกฤษเป็นฝ่ายผิดต้องเสียค่าปรับ 3.25 ล้านปอนด์ ให้กับสหรัฐอเมริกา เกลตสโตนมีความเห็นว่าประเทศก็เช่นเดียวกับบุคคลเมื่อทำผิดต้องยอมปฏิบัติตามกฎหมาย จึงยอมจ่ายเงินจำนวนนี้ การกระทำของเขาครั้งนี้ประชาชนอังกฤษเห็นว่าทำให้ประเทศอังกฤษสูญเสียเกียรติยศและศักดิ์ศรี เป็นสาเหตุที่ทำให้เกลตสโตนไม่ได้รับความนิยมในช่วงนี้

นอกจากนโยบายต่างประเทศที่อ่อนแอแล้ว นโยบายการปฏิรูปด้านต่างๆ ของแกลดสโตนตั้งแต่ ค.ศ.1868 มีหลายเรื่องที่ไม่พอใจให้กับหลายฝ่าย อาทิเช่น การปฏิรูปกองทัพสร้างความไม่พอใจให้กับชนชั้นสูง ทางด้านการศึกษา กลุ่ม Nonconformists เห็นว่าการปฏิรูปการศึกษาให้ประโยชน์กับโรงเรียนนิกายของอังกฤษมากที่สุด ทางด้านสหภาพแรงงานไม่พอใจที่ถูกสั่งห้ามไม่ให้มีสิทธิที่จะใช้ระบบปิดกั้นขวงประตูโรงงาน ไม่ให้คนงานเข้าออกในช่วงที่มีการนัดหยุดงาน ซึ่งทำให้การนัดหยุดงานขาดความศักดิ์สิทธิ์ และขาดประสิทธิภาพเท่ากับเป็นการลดอำนาจการต่อรองของพวกเขาไป การออกกฎหมายบางฉบับก็ทำให้คนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ที่เสียผลประโยชน์ไม่พอใจ เช่น Licensing Act of 1872 จำกัดจำนวนร้านขายเหล้า และจำกัดเวลาที่อนุญาตให้ดำเนินกิจการได้ ทำให้ผู้ผลิตเหล้าและเบียร์ไม่พอใจ ในการเลือกตั้งทั่วไป ค.ศ.1874 พวกมีอาชีพต้มเบียร์ต่างหันไปลงคะแนนเสียงให้กับพรรคอนุรักษนิยม

เดือนมีนาคม ค.ศ.1873 คณะรัฐมนตรีพ่ายแพ้ในสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องกฎหมายที่จะจัดตั้งมหาวิทยาลัย ไอร์แลนด์ (Irish University Bill) ให้กับพวกคาทอลิก แกลดสโตนลาออกแต่อีก 1 สัปดาห์ต่อมาก็กลับเข้ารับตำแหน่งอีกครั้ง เนื่องจากดิสเรลลีย์ปฏิเสธที่จะจัดตั้งรัฐบาลเสียงข้างน้อย ดิสเรลลีย์คิดว่ากระแสการเมืองในขณะนั้นสนับสนุนพรรคอนุรักษนิยม เดือนมกราคม ค.ศ.1874 เมื่อแกลดสโตนถวายคำแนะนำให้ทรงยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งทั่วไป ซึ่งจะมีขึ้นในเดือนกุมภาพันธ์ ผลคือ ดิสเรลลีย์สมหวังเขาได้รับเสียงสนับสนุนข้างมาก ดิสเรลลีย์ได้จัดตั้งรัฐบาล

รัฐบาลอนุรักษนิยมภายใต้ดิสเรลลีย์ ค.ศ.1874-1880

ดิสเรลลีย์ตอนที่เข้ารับตำแหน่งอายุ 70 ปี สุขภาพไม่ค่อยดีนัก ป่วยด้วยโรคไขข้ออักเสบอย่างแรง ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการบริหารงานไปบ้าง แต่ท่านมีความสุขรอบคอบ มีประสบการณ์ทางการเมืองสูง ได้รับความนิยมาจากประชาชนและมีเสียงสนับสนุนในสภาสามัญมากพอช่วยให้การบริหารงานเป็นไปอย่างราบรื่น รัฐบาลอนุรักษนิยมชุดนี้มีผลงานทางด้านการศึกษาปฏิรูปสังคมหลายด้าน อาทิเช่น ได้ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับสหภาพ

แรงงาน (A Trade Union Act 1875) ให้สหภาพแรงงานมีอิสระมากขึ้นในการก่อการสไตรค์ กฎหมายอนุญาตให้มีการนัดหยุดงานอย่างสงบได้ พระราชบัญญัติที่อยู่อาศัย (Dwelling Act) ผ่านออกมาในปีเดียวกัน ให้อำนาจเทศบาลในการขจัดสลัมและแหล่งเสื่อมโทรม และจัดหาที่อยู่อาศัยที่ดีขึ้นให้กับคนจน ยังมีกฎหมายให้ความคุ้มครองผู้บริโภค คือ ควบคุมอาหารและยา (A food and Drugs Act) ห้ามใช้สารประกอบที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการผสมหรือเจือปนสิ่งที่เป็นอันตรายลงในอาหาร พระราชบัญญัติว่าด้วยการสาธารณสุข (Public Health Act 1875) สร้างมาตรฐานเรื่องความสะอาด ถูกสุขลักษณะ ส่งเสริมด้านอนามัย พวกเสรีนิยมเขี่ยหยันมาตรการเหล่านี้ว่าเป็น “นโยบายโสโครก” ค.ศ. 1876 คณะรัฐมนตรีผ่านกฎหมายเรือสินค้า (Merchant Shipping Act) ให้ความปลอดภัยกับเรือสินค้า คุ้มครองการเดินเรือ ค.ศ. 1878 ออกพระราชบัญญัติเกี่ยวกับโรงงาน (Factories and Workshops Act) ดูแลเกี่ยวกับสภาพของกรรมกรในโรงงานอุตสาหกรรม และชั่วโมงการทำงานของกรรมกรไม่เกิน 56 ชั่วโมงต่อสัปดาห์ หลังจากนั้นไม่มีการออกกฎหมายทางสังคมอีกเลย จนกระทั่ง ปี ค.ศ.1906 เป็นต้นไป

จักรวรรดินิยมในสมัยคิสเรลลี

เรื่องที่น่าตื่นใจกว่ากฎหมายที่เกี่ยวกับสังคมในยุคของคิสเรลลี คือ นโยบายต่างประเทศและการสร้างจักรวรรดินิยม ดินแดนที่คิสเรลลีให้ความสนใจมากคือ อินเดียทำให้คิสเรลลีสนใจเข้าไปซื้อหุ้นในบริษัทคลองสุเอซจากเคดิฟ (Khedive) แห่งอียิปต์จำนวน 177,000 หุ้น

คลองสุเอซสร้างโดยวิศวกรชาวฝรั่งเศส ชื่อ ไวส์เคาท์ เดอ เลสเสปส์ (Viscount de Lesseps) เปิดใช้ใน ค.ศ.1869 มีความสำคัญต่ออังกฤษเป็นอย่างมาก เนื่องจาก 80 เปอร์เซ็นต์ของเรือที่แล่นผ่านคลองนี้เป็นเรือของอังกฤษ เป็นเส้นทางลัดที่ย่นระยะทางจากอังกฤษไปอินเดีย ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ Malay Archipelago และไปยังจีน ญี่ปุ่น เนื่องจากการเดินเรือในสมัยก่อนต้องอ้อมแอฟริกา ระยะเวลาในการเดินทางจากอังกฤษไปยังอินเดียใช้เวลาถึง 6 เดือน แต่ในปัจจุบันถ้าใช้เรือกลไฟที่มีความเร็วสูงแล่นผ่านคลองสุเอซ สามารถไปถึงอินเดีย

ได้ในเวลาเพียง 3 อาทิตย์ สุเอซจึงกลายเป็นศูนย์กลางการเดินทางของโลก เรือจากยุโรปซึ่งเมื่อก่อนจะต้องแล่นไปทางตะวันออกผ่านออฟริกาใต้ แล้วจึงแล่นไปทางตอนเหนือผ่านช่องแคบซุนดาระหว่างชวาและสุมาตรา ปัจจุบันเส้นทางที่ดีที่สุดคือ ผ่านสุเอซไปยังซีลอนไปยังช่องแคบระหว่างสุมาตราและคาบสมุทรมลายู เส้นทางนี้สิงคโปร์ครอบครองอยู่ เมื่ออังกฤษได้สิงคโปร์ ในค.ศ.1819 ตามคำแนะนำของเซอร์ สแตนฟอร์ด ราฟเฟิลส์ (Sir Stamford Raffles) ในตอนนั้นดิสเรลลีรู้ว่าเคดิปกำลังมีหนี้สินมาก ต้องการขายหุ้นดิสเรลลีใช้อำนาจที่เขามีอยู่ตัดสินใจซื้อหุ้น การตัดสินใจครั้งนี้เป็นการกระทำของผู้นำที่ชาญฉลาด เพราะเป็นการลงทุนที่คุ้มค่านมาก ตอนที่ซื้อราคาอยู่ใน 24 ล้านดอลลาร์ ครึ่งศตวรรษต่อมา ราคาเพิ่มเป็น 8 เท่า ซึ่งให้ผลกำไรแก่ประเทศอังกฤษอย่างมหาศาล

ค.ศ.1876 ดิสเรลลีเสนอให้รัฐสภาสถาปนาพระนางวิกตอเรียขึ้นเป็นจักรพรรดินีแห่งอินเดีย นอกจากจะสร้างความภูมิใจให้กับชาวอังกฤษแล้ว สำหรับชาวอินเดียตำแหน่งจักรพรรดินี (Empress) เป็นเสมือนหนึ่งตอกย้ำให้ชาวอินเดียรำลึกถึงอดีตที่พวกเขาอยู่ใต้จักรพรรดิมองโกล ทำให้ชาวอินเดียมีความรู้สึกเสมือนหนึ่งอยู่ในสถานภาพของรัฐใหม่ที่มีพระมหากษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่เป็นมหาอำนาจของโลก ถือเป็นการปลุกฝังความรู้สึกจงรักภักดีของชาวอินเดียที่มีต่อประเทศอังกฤษอย่างมั่นคง

การประชุมที่กรุงเบอร์ลิน ค.ศ. 1878

หลังจากเกิดสงครามไครเมียประมาณ 20 ปี รัสเซียเคลื่อนไหวอีกครั้งด้วยแนวความคิดสลาฟร่วม (Pan-Slavism) เป็นแนวความคิดที่จะรวมชาวสลาฟทั้งหมดเข้ากับรัสเซีย เป็นสาเหตุที่ทำให้รัสเซียเคลื่อนไหวมาทางคาบสมุทรบอลข่านอีกครั้ง โดยเอาปัญหาเตอร์กีเป็นข้ออ้าง เพราะเตอร์กีกำลังอยู่ในภาวะอ่อนแอ และคำมั่นสัญญาของเตอร์กีเมื่อตอนสิ้นสุดสงครามไครเมียที่จะปฏิรูปการปกครองให้กับสลาฟในบอลข่านล้มเหลวลง ยิ่งกว่านั้นเตอร์กีกำลังเผชิญกับปัญหาลัทธิชาตินิยมในกลุ่มของชาวบอลข่าน ถ้าหากรัสเซียขยายอิทธิพลเข้ามาในเตอร์กีได้สำเร็จ จะเป็นการคุกคามผลประโยชน์ของอังกฤษ ดิสเรลลีเห็นความจำเป็นต้องสนับสนุนเตอร์กีเพื่อสกัดกั้นรัสเซีย โดยส่งกองทัพเรืออังกฤษเข้าสู่ช่องแคบคาร์ดาร์-

แนลส์ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1878 ทำให้แผนการณ์ของรัสเซียที่จะยึดครองคอนสแตน-
ติโนเปิลต้องถูกทำลายไป หลังจากนั้นคิสเรลลีเสนอให้มีการทำสัญญาแห่งกรุงเบอร์ลิน ค.ศ.
1878 (Congress of Berlin 1878) อังกฤษได้ไซปรัส (Cyprus) เป็นฐานทัพของตนในแถบ
ทะเลเมดิเตอร์เรเนียน ทำให้คิสเรลลีได้รับยกย่องว่าเป็นผู้นำมาซึ่ง “สันติภาพอย่างสมเกียรติ”
(Peace with Honour) สมเด็จพระบรมราชินีได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน
บรรดาศักดิ์ให้เป็น เอิล ออฟ บิคอนสฟีลด์

Joseph Chamberlain, by Frank Hall. (National Portrait Gallery, London)

การบริหารของแกลดสโตนสมัยที่ 2 ค.ศ. 1880-1885

การเลือกตั้งในเดือนมีนาคม ค.ศ. 1880 พรรคเสรีนิยมได้ที่นั่ง 347 ที่นั่ง ในขณะที่พรรคอนุรักษนิยมได้เพียง 240 ที่นั่ง ก่อนที่คณะรัฐมนตรีของแกลดสโตนจะฟอร์มตัวขึ้น พรรคเสรีนิยมของแกลดสโตนแตกแยกเป็นกลุ่มวิคส์ (whig) และเรดิคัล (radical) กลุ่มเรดิคัลนำโดยโจเซฟ แชมเบอร์เลน แกลดสโตนขณะนี้อายุ 71 ปี เป็นหัวหน้าคณะรัฐบาลพร้อมกับรับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เนื่องจากรัฐบาลชุดนี้มีผู้มีความคิดเห็นขัดแย้งร่วมอยู่ด้วย ทำให้ความมั่นคงของรัฐบาลมีน้อย แต่รัฐบาลของแกลดสโตนได้ดำเนินการในเรื่องสำคัญๆ ดังนี้ ได้แก่ การถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ค.ศ.1880 ให้ทรานสวาลได้รับเอกราชใน ค.ศ.1881 อังกฤษเข้าครองครองอียิปต์ ค.ศ.1882 และปัญหาของอังกฤษกับซูดาน

การถอนทหารออกจากอัฟกานิสถาน ค.ศ. 1880

จัดเป็นงานชิ้นแรกที่รัฐบาลใหม่จะเข้าไปจัดการกับสถานการณ์ในอัฟกานิสถาน หลังจาก หลุยส์ คาวานารี (Sir Louis Cavagnari) resident ประจำที่กรุงคาบูลถูกฆ่าตาย อับดุล ราห์มาน (Abdul Rahman) ซึ่งเป็นหลานของเซอร์ อาลี (Sher Ali) ผู้ปกครองคนก่อนได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำของอัฟกานิสถานในเดือน กรกฎาคม ค.ศ. 1880 อับดุล ราห์มานได้ทำสัญญากับอังกฤษ โดยยอมให้อังกฤษดำเนินการด้านนโยบายต่างประเทศของอัฟกานิสถาน ส่วนกิจการภายในอัฟกานิสถานมีเอกราชที่จะดำเนินการเอง อีกทั้งอังกฤษจะค้าประกันฐานะของอับดุล ราห์มาน ให้พ้นจากการรุกรานของต่างประเทศ เพื่อเป็นการตอบแทนอัฟกานิสถานยอมให้อังกฤษเข้าควบคุมไคเบอร์พาส (Kyber pass) เป็นการปิดกั้นไม่ให้รัสเซียขยายอิทธิพลเข้าไปในอินเดีย อังกฤษจึงถอนกำลังทหารประมาณ 18,000 คน ออกจากอัฟกานิสถานภายในเวลา 3 สัปดาห์

ทรานสวาลได้รับเอกราช ค.ศ. 1881

ปัญหาของทรานสวาลนั้น หลังจากที่ถูกผนวกรวมเข้ากับอังกฤษใน ค.ศ. 1877 ในสมัยของดิสเรลลี แกลดสโตนมีความเห็นตรงข้ามกับดิสเรลลี โดยที่เขาต้องการให้ทราน-

สวาลเป็นเอกราชตามที่พวกบัวร์เรียกร้อง แต่แกลดสโตนดำเนินการช้าเกินไป เพราะในปลาย ค.ศ. 1880 พวกบัวร์ในทรานสวาลจับอาวุธขึ้นต่อสู้เพื่อเอกราช หลังจากถูกปฏิเสธแผนการรวม 4 รัฐ ในเดือนมิถุนายน ค.ศ.1880 คือการรวม เคปโคโลนี, นาทาล, ทรานสวาล และโอเรนจ์ ฟรี สเตท ในรูปของสหพันธรัฐ (federation) ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1881 พวกบัวร์พิชิตกำลังทหารอังกฤษภายใต้การนำของนายพลคอลลี (Sir George Colley) ในการสู้รบที่มาจูบา ฮิลล์ (Majuba Hill) ชาวอังกฤษต่างแสดงความโกรธแค้นในความพ่ายแพ้ครั้งนี้ และต้องการให้อังกฤษทำสงครามกับพวกบัวร์ต่อไป แต่แกลดสโตนไม่เห็นด้วย ดังนั้นการประชุมที่ปริตอเรีย (Pretoria Convention) ในเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1881 อังกฤษยอมมอบเอกราชให้แก่ทรานสวาล โดยมีข้อแม้ว่าอังกฤษยังสงวนอำนาจในการดำเนินนโยบายต่างประเทศอยู่

อังกฤษเข้าครอบครองอียิปต์ ค.ศ. 1882

ปัญหาคลองสุเอซ จะเป็นตัวนำให้อังกฤษเข้าไปมีอิทธิพลในอียิปต์ หลังจาก ค.ศ. 1875 ที่ดิสเรลลีเข้าซื้อหุ้นในบริษัทคลองสุเอซ หลังจากนั้น อังกฤษก็มีผลประโยชน์ในอียิปต์ โดยมีความรับผิดชอบร่วมกับฝรั่งเศสต่อการบริหารในรูป “การควบคุมร่วมกัน” (Dual control) ทางการเงินของอียิปต์เพื่อเป็นการพิทักษ์ผลประโยชน์ของนักลงทุน ชาวอังกฤษและฝรั่งเศสที่ให้เคดิฟกู้เงินไปจำนวนมาก การควบคุมการเงินของอียิปต์เริ่มต้นตั้งแต่ ค.ศ. 1878

ค.ศ. 1881 เกิดการปฏิวัติของขบวนการชาตินิยมในอียิปต์ นำโดย อาราบี ปาชา (Arabi Pasha) นายทหารประจำกองทัพอียิปต์ การปฏิวัติครั้งนี้เป็นการต่อต้านอิทธิพลของสุลต่านแห่งเตอร์กียี่ที่มีอิทธิพลเหนือเคดิฟ และต่อต้านอิทธิพลของชาวต่างชาติทั้งหมดในอียิปต์ โดยเฉพาะต่างชาติที่ทำหน้าที่ควบคุมการชำระหนี้ของเคดิฟ นายทหารชาตินิยมอียิปต์ได้ต่อต้านชาวต่างชาติอย่างรุนแรง เดือนพฤษภาคมกองทัพเรืออังกฤษและฝรั่งเศสได้ถูกส่งเข้ามายังเมืองอเล็กซานเดรีย (Alexandria) ในเดือนต่อมาเกิดการจลาจลต่อต้านชาวต่างชาติในอเล็กซานเดรีย ทำให้มีชาวยุโรปตายไปถึง 50 คน ถึงตอนนี้รัฐสภาฝรั่งเศสไม่อนุมัติเงินให้รัฐบาลฝรั่งเศสใช้ในการส่งทหารเข้าไปร่วมปราบ อาราบี ปาชา ฝรั่งเศสจำต้องถอนตัว

ออกไป แกลดสโตนส่งกำลังทหารเข้าไปทำลายแนวป้องกันของอเล็กซานเดรีย ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1882 และ 2-3 เดือนต่อมากำลังทหารของอังกฤษก็ขึ้นฝั่งยึดคลองสุเอซได้ กองทัพของอาราบี่ ปาชา ต้องยอมแพ้ที่ Tel-el Kelbir ในเดือน กันยายน ค.ศ. 1882 รัฐบาลอังกฤษจึงตัดสินใจที่จะยึดครองอียิปต์ระยะหนึ่ง เพื่อควบคุมเส้นทางสุเอซ และปิดกั้นไม่ให้ประเทศอื่นเข้าไปมีอิทธิพลในอียิปต์ อันเป็นทางที่จะเข้าไปในอินเดีย ซึ่งเป็นผลประโยชน์โดยตรงของอังกฤษ หลังจากนั้น อังกฤษส่งตัวแทนคือ กงสุลใหญ่ เซอร์ เอเวลิน แบริง (Sir Evelyn Baring) และคนต่อมาคือลอร์ด โครเมอร์ (Lord Cromer) เข้าไปควบคุมรัฐบาลอียิปต์จาก ค.ศ. 1884-1907 อังกฤษได้ช่วยปฏิรูปทางด้านเศรษฐกิจให้กับอียิปต์ ช่วยเหลือชาวนาโดยลคภายี สร้างโครงการสาธารณูปโภค เช่น การชลประทานมีการสร้างเขื่อน ทำนบ ที่เด่นมากคือ เขื่อนอัสวานบริเวณอียิปต์บน (Upper Egypt) อังกฤษยังไม่ได้ผนวกอียิปต์ แต่เป็นส่วนหนึ่งของเตอร์กี มีผู้ปกครองของตนเอง คือ เกลิฟและรัฐมนตรีอียิปต์จนถึง ค.ศ. 1914 ที่อังกฤษเข้ายึดอียิปต์ในรูปของรัฐอารักขา (protectorate)¹

อังกฤษและซูดาน

เมื่อได้มีอิทธิพลในอียิปต์ ทำให้อังกฤษต้องเข้าไปพัวพันกับปัญหาของซูดาน (Sudan) ซึ่งเป็นของอียิปต์แต่อิทธิพลของอียิปต์ในดินแดนนี้ไม่มั่นคงนัก โดย ใน ค.ศ.1881 โมฮัมเหม็ด อาห์เมด ซึ่งรู้จักกันดีว่า มาร์ดี (Mahdi) ได้ปกครองซูดาน โมฮัมเหม็ด อาห์เมด ได้คัดค้านการปกครองของอียิปต์ เพราะว่าเป็นการปกครองที่เต็มไปด้วยการคอร์รัปชันและกดขี่ประชาชน และที่สำคัญ อาห์เมด คิดว่าชาวอียิปต์เป็นมุสลิมที่เลว แกลดสโตนเห็นว่าการที่ซูดานต้องการอิสรภาพจากอียิปต์เป็นเรื่องที่ควรสนับสนุน รัฐบาลอังกฤษส่งนายพล กอร์ดอน (Charles Gordon) มาดำเนินการในเรื่องนี้

---

¹ หมายถึง ดินแดนซึ่งอยู่ภายใต้การคุ้มครองของชาติอื่น ยอมให้ผู้คุ้มครองมีอำนาจควบคุมการต่างประเทศ ชาวพื้นเมืองผู้ครองดินแดนนั้น ยังคงดำรงตำแหน่งประมุขอยู่ และมีส่วนในการบริหารกิจการภายใน

นายพลกอร์ดอนนั้นเคยปกครองซูดานให้แก่เคดิฟ อีสเมต (Khedive Ismail) จาก ค.ศ.1874-1879 แทนที่กอร์ดอนจะปฏิบัติตามคำสั่งของเกลดสโตนที่ให้ดอนกำลังทหาร ออกจากคาร์ทูม (Khartoom) เขากลับไปทำลายกำลังของมาร์ดี และกลาง ค.ศ.1884 กอร์ดอน และกองทัพอียิปต์ถูกล้อมให้อยู่ในเมืองคาร์ทูม เมื่อมาถึงตอนนี้รัฐบาลอังกฤษควรมี แผนการให้ความช่วยเหลือ แต่คณะรัฐมนตรีกลับลังเลใจจนกระทั่งเหตุการณ์สายจนเกินไป ผู้บังคับการที่ได้รับแต่งตั้ง คือ โวลเลย์ (Wolesley) มาถึงอียิปต์ช้าเกินไป และกว่าจะมาถึงซูดานยิ่งช้าไปอีก ผลปรากฏว่ากองทัพของมาร์ดีเข้ายึดคาร์ทูมในคืน วันที่ 25-26 มกราคม ค.ศ.1885 กอร์ดอนถูกฆ่าตาย มาร์ดียึดคาร์ทูมได้ แต่อังกฤษก็สามารถยึดซูดานได้ ในค.ศ.1898

การปฏิรูปรัฐสภาในช่วง ค.ศ. 1883-1885

เกลดสโตนตกอยู่ภายใต้แรงกดดันจากกลุ่มหัวรุนแรงในคณะรัฐมนตรี โดยการออก มาตรการปฏิรูปรัฐสภา ซึ่งเป็นการดำเนินงานต่อจาก ค.ศ. 1832 และ ค.ศ. 1867 เพื่อให้มี ลักษณะเป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ผลคือ มีกฎหมายออกมา 3 ฉบับ

ฉบับแรกเกี่ยวข้องกับ การป้องกันการทุจริตในระบบเลือกตั้ง (The Corrupt Practices Act 1883) ปัญหาสืบเนื่องมาจาก ในขณะที่นั้นยังมีการติดสินบนและคอร์รัปชันในการเลือกตั้ง ผู้สมัครมีการใช้เงินจำนวนมากติดสินบนผู้เลือกตั้งทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น เลี้ยงอาหาร เครื่องดื่ม จ้างเจ้าหน้าที่จำนวนมากเกินความจำเป็น จึงจำเป็นจะต้องควบคุมการใช้จ่ายในการ เลือกตั้ง มีความจำเป็นต้องออกกฎหมายจำกัดจำนวนเงินที่จะใช้จ่ายในการเลือกตั้งให้เป็นสัดส่วนกับจำนวนผู้เลือกตั้ง

กฎหมายฉบับที่สองเกี่ยวข้องกับการขยายสิทธิการลงคะแนนเสียง (The County Franchise Act 1884) เป็นการขยายสิทธิการลงคะแนนเสียงให้กับผู้ที่อยู่ในมณฑลเท่าเทียม กับในเมืองตามที่ปรากฏในพระราชบัญญัติปฏิรูป ค.ศ.1867 เช่น ให้กับเจ้าของเคหสถาน ชายทุกคน และผู้ที่เสียค่าเช่า 10 ปอนด์ ผลจากกฎหมายฉบับนี้ทำให้เจ้าของเคหสถาน 2 ล้าน

คนซึ่งส่วนใหญ่เป็นคณงานเกษตรกรรม และคณงานเหมืองแร่ที่ได้รับสิทธิลงคะแนนเสียง โดยมีข้อกำหนดว่าต้องไปลงทะเบียนผู้มีสิทธิเลือกตั้งไว้

กฎหมายฉบับที่สามจะเกี่ยวข้องกับการจัดสรรจำนวนผู้แทนราษฎรใหม่ (Redistribution Act 1885) กำหนดให้มีการจัดสรรจำนวนผู้แทนราษฎรให้สอดคล้องกับจำนวนประชาชนของแต่ละเมืองและท้องถิ่น

โดยภาพรวมกฎหมายทั้ง 3 ฉบับ มีผลให้ระบบประชาธิปไตยในประเทศอังกฤษและไอร์แลนด์พัฒนามากขึ้น แต่อย่างไรก็ตามก็ยังมีชายบางคนและผู้หญิงทั้งหมดยังไม่ได้รับสิทธิในการลงคะแนนเสียง

ปัญหาไอร์แลนด์หลังคริสต์ศตวรรษที่ 19

ปัญหาของชาวไอร์แลนด์ที่ก่อตัวมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 17, 18 จนถึงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้เป็นที่พอใจของชาวไอร์แลนด์ ตลอดเวลาที่ผ่านมารัฐบาลอังกฤษต้องเผชิญกับการต่อต้านของชาวไอร์แลนด์ที่ไม่อยากอยู่ใต้การปกครองของอังกฤษ ในช่วงครึ่งหลังคริสต์ศตวรรษที่ 19 ปัญหาไอร์แลนด์ ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนา ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้น ในทางการเมืองพระราชบัญญัติรวมรัฐสภาไอร์แลนด์กับรัฐสภาอังกฤษ ค.ศ.1800 ไม่เป็นที่นิยมของพวกราชาตินิยมไอร์แลนด์ พวกเขามีความรู้สึกว่าพระราชบัญญัติฉบับนี้เหมือนกับเป็นเครื่องมือที่จะทำให้การครอบครองของอังกฤษในไอร์แลนด์เข้มแข็งมากขึ้น ยิ่งกว่านั้น สถาบันศาสนาโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์ ซึ่งมั่งคั่ง มีอภิสิทธิ์ จึงถือเป็นสิ่งแปลกประหลาดมากสำหรับดินแดนที่ประชาชน 90 เปอร์เซ็นต์นับถือนิกายโรมันคาทอลิก ยกเว้นดินแดนทางภาคเหนือบริเวณ อัลสเตอร์ (Ulster) ซึ่งนับถือนิกายโปรเตสแตนต์ จำต้องยอมรับให้นิกายโปรเตสแตนต์เป็นศาสนาทางการ ของไอร์แลนด์ ทางด้านเศรษฐกิจก็มีปัญหาที่ดิน ความสัมพันธ์ที่เลวร้ายที่มีอยู่มานานแล้วระหว่างเจ้าของที่ดินชาวอังกฤษกับผู้เช่าชาวไอร์แลนด์ที่นับวันจะรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ กรณีชาวไอร์แลนด์ถูกชาวอังกฤษเข้ามาลู่กล้า ยึดที่ดินไปเป็นของตน เจ้าของที่ดินจะแบ่งที่ดินออกเป็นแปลงเล็กๆ ให้ชาวไอร์แลนด์เช่าในราคาที่สูง ดังนั้น การเพาะปลูกในที่ดินแปลงเล็กจึงเป็นเพียงการปลูกเพื่อยังชีพเท่านั้น ชาวไอร์แลนด์

นอกจากต้องแบกภาระค่าเช่าที่สูงลิบแล้ว ยังเสี่ยงต่อการถูกขับไล่ออกจากที่ทำกินได้ตลอดเวลา และเป็นเรื่องน่าเศร้ามากที่เจ้าของที่ดินมักจะปฏิเสธไม่ยอมจ่ายค่าเช่าเศษให้กับผู้เช่าที่ได้ทำการพัฒนาที่ดินในครอบครองของตน ปัญหาเศรษฐกิจทำให้เกิดปัญหาสังคมตามมาจากสภาพความลำบากยากแค้นที่ชาวไอริชได้รับมาตลอด ทำให้พวกเขาไม่มีทางออก ชาวไอริชบางกลุ่มจะหาทางออกโดยการหลบหนีความลำบากยากจนไปตั้งถิ่นฐานยังประเทศอื่น ดินแดนที่ชาวไอริชอพยพไปอยู่มากที่สุดคือ สหรัฐอเมริกาประกอบกับในช่วงภาวะทุพภิกขภัย ค.ศ.1845-1846 ทำให้เกิดการอพยพของชาวไอริชออกไปอยู่ที่อื่น มีผลให้ประชาชนไอร์แลนด์ลดลงไป 3 ล้านคน คือ จาก 8 ล้านคน ใน ค.ศ.1841 เหลือ 5 ล้านคน ใน ค.ศ.1881

ค.ศ.1858 ชาวไอริชที่ไปตั้งหลักแหล่งในสหรัฐอเมริกาได้จัดตั้งสมาคมฟีเนียน (Fenian Society)¹ ที่รัฐนิวยอร์ก มีจุดมุ่งหมายเพื่อเคลื่อนไหวให้ไอร์แลนด์ได้เอกราช พวกนี้มักใช้วิธีการที่รุนแรง เช่น เข้าไปบุกโจมตีทหารอังกฤษในแคนาดา ในช่วง ค.ศ.1865-1867 ขบวนการฟีเนียนได้รับแรงบันดาลใจจากอเมริกันไอริช พวกนี้คอยให้ความช่วยเหลือทางด้านการเงินและอาวุธแก่พวกฟีเนียนในไอร์แลนด์ ทำให้พวกฟีเนียนในไอร์แลนด์ปฏิบัติการที่รุนแรงในรูปของการก่อการร้ายในอังกฤษขึ้นบ่อยครั้ง เช่น ปฏิบัติการของพวกฟีเนียนภายใต้การนำของ แดเนียล โอ คอนเนล (Daniel O'Connell) ซึ่งต่อต้านการรวมกับอังกฤษตามพระราชบัญญัติ ค.ศ.1800 คอนเนลเรียกร้องให้ยกเลิกพระราชบัญญัติการรวม ค.ศ.1800 ก่อตั้งรัฐสภาไอริช และสถาปนารัฐสภาที่กรุงดับลินขึ้นมาใหม่ ค.ศ.1867 พวกปฏิวัติได้เข้ายึดคลังสรรพาวุธที่เชสเตอร์ (Chester Castle) เหตุการณ์ครั้งต่อมาก่อเกิดขึ้นในปีเดียวกัน มีการขว้างระเบิดกัมแพงคุก เกริกเคนเวล (Clerken well) ในกรุงลอนดอน เพื่อที่จะปลดปล่อยพวกฟีเนียนที่ถูกขังอยู่ในคุก มีคนตาย 12 คน จากการกระทำที่รุนแรงของชาวไอริชหลาย

---

¹ มาจากคำว่า ฟิอานนา (Fianna) เป็นชื่อที่ใช้เรียกพวกนักรบไอริชในยุคโบราณ

ครั้งในช่วงนี้ ทำให้รัฐบาลอังกฤษในขณะนั้นคือ รัฐบาลของเกลดสโตนได้เห็นความจำเป็นที่จะต้องแก้ไขปัญหาไอร์แลนด์อย่างจริงจัง

การยกเลิกเอกลิทธิของโปรเตสแตนต์ในไอร์แลนด์ ค.ศ. 1869

เกลดสโตนต้องการแก้ไขปัญหาคความทุกข์ยากของชาวไอริช โดยเฉพาะทางด้านศาสนา เกลดสโตนเห็นว่าเป็นการไม่ยุติธรรมที่ชาวไอริชซึ่งเป็นคาทอลิกต้องจ่ายเงินให้แก่วัดโปรเตสแตนต์ เกลดสโตนเสนอให้ออกกฎหมายฉบับหนึ่ง เรียก กฎหมายวัดไอริช (Irish Church Act 1869) ไม่ให้วัดแองกลิคันมีอภิสิทธิ์ต่างๆ เช่น การเก็บอากรไทย์ (Tithe) จากพวกคาทอลิกอีกต่อไป รัฐบาลอังกฤษยกเลิกการใช้วัดโปรเตสแตนต์เป็นวัดทางการของอังกฤษในไอร์แลนด์ รายได้ของวัดส่วนหนึ่งประมาณ 5 ล้านปอนด์จะถูกนำมาใช้ในการศึกษา โรงพยาบาล การกุศล และสาธารณประโยชน์อื่นๆ ให้กับชาวไอริช ส่วนที่เหลืออีก 13 ล้าน 5 แสนปอนด์ ให้คงเป็นของวัดตามเดิมเพื่อที่วัดจะสามารถดำรงอยู่ได้ในฐานะเป็นองค์กรอิสระ

พระราชบัญญัติที่ดิน ค.ศ. 1870

ค.ศ.1870 เกลดสโตนดำเนินการแก้ไขปัญหาที่ดิน โดยออกพระราชบัญญัติที่ดิน (The Land Act 1870) ให้เสรีภาพแก่ผู้เช่าในการเช่าที่ดิน เจ้าของที่ดินไม่มีสิทธิขับไล่ผู้เช่าที่ดิน นอกเสียจากผู้เช่าไม่จ่ายค่าเช่าที่ดิน และถ้าเจ้าของที่ดินขับไล่ผู้เช่าโดยที่ผู้เช่าไม่ติดค้างค่าเช่า และผู้เช่าได้ปรับปรุงที่ดินของตนในระหว่างที่อยู่ในสัญญาเช่า เจ้าของที่ดินจะต้องจ่ายเงินชดเชยให้กับผู้เช่า พระราชบัญญัตินี้แม้จะพยายามช่วยเหลือชาวนา ผู้เช่าที่ดินให้ได้รับความยุติธรรม แต่เนื่องจากพระราชบัญญัตินี้มีจุดอ่อนตรงที่ไม่มีการควบคุมค่าเช่าที่ดิน ดังนั้นเจ้าของที่ดินจึงมักจะถือโอกาสเพิ่มค่าเช่าให้สูงมากจนผู้เช่าไม่สามารถจ่ายค่าเช่าได้และถูกขับไล่ออกไป ความทุกข์ยากของชาวนาไอริชจึงยังคงมีอยู่ พระราชบัญญัตินี้ทำให้เจ้าของที่ดินไม่พอใจเกลดสโตนที่เข้ามาก้าวท่ายสิทธิของพวกเขา อย่างไรก็ตามรัฐบาลของเกลดสโตนได้เตรียมเงินไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อให้ผู้เช่ากู้ผ่อนส่งได้ระยะยาว และคิดดอกเบี้ยในอัตราต่ำ ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เช่าได้มีโอกาสซื้อที่ดินแปลงเล็กๆ ไว้เป็นกรรม-

สิทธิ์ของตนได้ กฎหมายฉบับนี้ได้มีการปรับปรุงอีกหลายครั้ง ทำให้ชาวนาเริ่มเป็นเจ้าของที่ดินของตนเอง

ชาร์ล สจ๊วต พาร์เนล

ชาร์ล สจ๊วต พาร์เนล (Charles Stewart Parnell) เข้าสู่วงการเมืองครั้งแรกใน ค.ศ. 1875 โดยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของรัฐมิช (Meath) พาร์เนลนับถือนิกายโปรเตสแตนต์และเป็นเจ้าของที่ดินเชื้อสายอังกฤษ แต่มีความเห็นอกเห็นใจชาวไอริช เขาจะเป็นผู้นำในการเรียกร้องเอกราชให้กับชาวไอริช พาร์เนลดำเนินการโดยผ่านสันนิบาตที่ดินของชาวไอริช (The Irish National Land League) ที่เพิ่งตั้งขึ้นมาโดยที่ตัวเขาเป็นประธาน สันนิบาตที่ดินภายใต้การนำของพาร์เนลเรียกร้องให้มีการลดค่าเช่าลง และให้ผู้เช่าได้มีโอกาสเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ในที่ดินในอนาคต ให้ความช่วยเหลือชาวนาที่ถูกขับไล่ วิธีการที่เขาใช้ คือระบบบอยคอต (policy of “boycott”) ซึ่งได้ชื่อตามร้อยเอกบอยคอต (Captain Boycott) ซึ่งเป็นตัวแทนของเจ้าของที่ดินรายใหญ่ในมณฑลมาโย (County Mayo) ซึ่งตกเป็นเหยื่อรายแรกของพาร์เนล วิธีการบอยคอตคือ ให้มีการเลิกติดต่อเกี่ยวข้องกับผู้ที่มีส่วนร่วมในการขับไล่ผู้เช่าทุกคน โดยที่พาร์เนลได้กล่าวสุนทรพจน์ถึงความสำเร็จของแผนการนี้ในที่ประชุมของสันนิบาตที่ดินเดือน กันยายน ค.ศ.1880 นอกจากนี้พาร์เนลยังใช้วิธีการช่วยเหลือชาวนาในทางรัฐสภา ชัดขวางการพิจารณาปัญหาต่างๆ ในสภา ทำให้รัฐสภาแทบจะดำเนินงานไม่ได้เลย

พระราชบัญญัติที่ดิน ค.ศ. 1881

แกลดสโตนกลับเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 ใน ค.ศ.1880 เขาพยายามแก้ไขปัญหาไอร์แลนด์อย่างสันติวิธี แต่วิธีการของพาร์เนลมักจะใช้วิธีการรุนแรง และสร้างความไม่สงบให้กับประเทศชาติ มีการปลุกเร้าชาวนาทำร้ายร่างกายเจ้าของที่ดิน ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่อีกกลุ่มหนึ่งที่เวสต์มินสเตอร์ใช้วิธีชัดเจนทางรัฐสภา ค.ศ.1881 แกลดสโตนได้ออกกฎหมายรักษาความสงบ (Coercion Act) ให้อำนาจเจ้าหน้าที่ของรัฐจับกุมผู้กระทำความผิดด้วยการจู่โจม โดยไม่ต้องส่งฟ้องศาล ในปีเดียวกันนี้เองแกลดสโตนได้ออกพระราชบัญญัติที่ดิน

ฉบับที่ 2 (The Land Act of 1881) ในค.ศ.1881 ซึ่งรัดกุมกว่าฉบับแรกเป็นการกำประกันใน “3 F”

1. ค่าเช่าที่ยุติธรรม (free rent)
2. ระยะเวลาเช่าที่แน่นอน (fixity of tenure)
3. อิสระในการซื้อขาย (free sale)

พระราชบัญญัติฉบับนี้ให้มีการตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่ง (Judicial Commission) มีอำนาจในการกำหนดค่าเช่าให้มีราคายุติธรรม โดยเฉพาะข้อ 3 ของพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้ผู้เช่ามีอิสระในการซื้อขายที่ดินได้อย่างเสรีมีความสำคัญมาก เพราะหมายถึงว่า ผู้เช่าสามารถที่จะขายผลประโยชน์ที่เขาสร้างขึ้นมาในที่ดินนี้ให้กับผู้อื่นได้ และถ้าผู้เช่าที่ดินยังจ่ายค่าเช่าอยู่ เจ้าของที่ดินไม่มีสิทธิ์ขับไล่ แต่อย่างไรก็ตามพระราชบัญญัติฉบับนี้ยังไม่เป็นที่พอใจของชาวไอริช โดยมีพาร์เนลเป็นผู้นำในการต่อต้าน ทำให้เขาถูกจับไปขังไว้ที่คุกคิลเมนแฮม (Kilmainham Goal) ในเดือนตุลาคม ค.ศ.1881

สนธิสัญญาคิลเมนแฮม

สันนิบาตที่ดินของชาวไอริช ได้ต่อต้านรัฐบาลอังกฤษโดยสนับสนุนให้ผู้เช่าที่ดินเลิกจ่ายค่าเช่า รัฐบาลอังกฤษจึงได้เจรจากับพาร์เนลในเดือนเมษายน ค.ศ.1882 เรียกข้อตกลงนี้ว่า สนธิสัญญาคิลเมนแฮม (The “Kilmainham Treaty”) ใจความสำคัญระบุว่ารัฐบาลจะยอมปล่อยตัวพาร์เนล และยังรับภาระจ่ายค่าเช่าของพวกชาวนาที่ยังค้างอยู่ โดยที่ในขณะนั้นมีชวนามากกว่าแสนคนที่ค้างค่าเช่า โดยที่พาร์เนลจะต้องใช้อิทธิพลของตนช่วยจัดการยุติความระส่ำระสายในไอร์แลนด์ แกลดสโตนตกลงใจที่จะผ่านพระราชบัญญัติลบล้างหนี้สิน (Arrears Act) ซึ่งจะลบล้างหนี้สินให้กับชาวนาและปลดปล่อยตัวพาร์เนลหลังจากที่พาร์เนลได้รับการปลดปล่อยเพียงไม่กี่วัน กลุ่มนักปฏิวัติไอริช (Invincibles) ได้ก่อการฆาตกรรมรัฐมนตรีว่าการเกี่ยวกับไอร์แลนด์คนใหม่ชื่อ ลอร์ด เฟรเดอริก ชาลส์ คาเวนดิช (Lord Federick Charles Cavandish) ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทของแกลดสโตนพร้อมด้วยปลัดกระทรวงชื่อ ลอร์ด ฮาร์ริงตัน (Lord Harington) ที่ฟีนิก ปาร์ค (Phoenix Park) ในกรุงดับลิน

ในขณะที่เพิ่งเดินทางมาถึงไอร์แลนด์ได้เพียง 2 ชั่วโมงเท่านั้น และต่อจากนั้นก็มีการฆาตกรรมเกิดขึ้นเรื่อยๆ แกลดสโตนจึงต้องออกพระราชบัญญัติรักษาความปลอดภัย (coercion Act) ฉบับใหม่ ซึ่งให้อำนาจรัฐบาลมากขึ้นกว่าเดิม สถานการณ์ยุ่งเหยิงยังคงดำเนินอยู่ต่อไปจนถึงเดือนมิถุนายน ค.ศ.1885 แกลดสโตนลาออกโดยที่เขาทราบดีว่าการแก้ไขปัญหาไอร์แลนด์ยังไม่สำเร็จ

พรรคอนุรักษนิยมกับปัญหาไอร์แลนด์ ค.ศ.1885

ค.ศ.1885 พรรคอนุรักษนิยมได้อำนาจภายใต้การนำของ ลอร์ด ซอลส์ เบอรรี่ (Lord Salisbury) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ควบกับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศด้วย ลอร์ด นอร์ธ โคต ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงการคลัง สมัยของซอลส์ เบอรรี่ปัญหาไอร์แลนด์ก็ก่อตัวขึ้นมาอีกครั้ง เฮนรี เซอร์เบิร์ต, เอิร์ลแห่งคาร์นารูน (Henry Herbert, Earl of Carnaroon) รัฐมนตรีว่าการเกี่ยวกับไอร์แลนด์คนใหม่ดำเนินนโยบายที่ค่อนข้างเป็นแบบเสรีนิยมมากกว่าสมัยก่อนๆ ออกกฎหมายแอสบูร์น (Ashbourne Land Purchase Act) ให้เงินกู้ 5 ล้านปอนด์แก่ผู้เช่าที่ดินชาวไอริชเพื่อไปซื้อที่ดินที่เขาทำประโยชน์อยู่เป็นของตนเอง การเลือกตั้งครั้งต่อมาในเดือนพฤศจิกายน ค.ศ.1885 ผู้แทนไอริชชาตินิยมได้รับเลือกเข้าไปนั่งในรัฐสภา 86 ที่นั่ง พรรคเสรีนิยมและอนุรักษนิยมต่างมีเสียงไม่มากพอ จำต้องได้รับเสียงสนับสนุนจากไอริชชาตินิยมในเดือนธันวาคม ค.ศ.1885 บุตรชายของแกลดสโตนให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่า บิดาของเขามีแนวความคิดต้องการให้ไอร์แลนด์ได้ปกครองตนเอง (Home Rule)

สำหรับลอร์ด ซอลส์ เบอรรี่ ไม่เห็นด้วยกับการให้เอกราชแก่ไอร์แลนด์ในเดือนมกราคม ค.ศ.1886 เมื่อพรรคอนุรักษนิยมพ่ายแพ้ในสภาด้วยเรื่องการแก้ไขการปฏิรูปที่ดินให้กับชาวนาทำให้ลอร์ด ซอลส์ เบอรรี่ ลาออก การเลือกตั้งครั้งใหม่ชาวไอริชชาตินิยมให้การสนับสนุนพรรคเสรีนิยม ทำให้แกลดสโตนได้ชัยชนะ

แกลดสโตนและพระราชบัญญัติการปกครองตนเองของไอร์แลนด์ฉบับแรกค.ศ.1886

แกลดสโตนจัดตั้งรัฐบาลครั้งที่ 3 ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ.1886 พอดีเดือนเมษายน

ค.ศ.1886 เขาเสนอร่างพระราชบัญญัติการปกครองตนเองของไอร์แลนด์ฉบับแรก (Home Rule Bill 1886) ต่อสภาผู้แทนราษฎรสาระสำคัญคือ ให้ไอร์แลนด์มีรัฐสภาเป็นของตนเองอยู่ที่ดับลิน เพื่อรับผิดชอบการบริหารงานภายในทุกประเภท แต่ทางด้านการต่างประเทศยังอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลอังกฤษ สมาชิกทั้งกลุ่มเสรีนิยมและอนุรักษนิยมพากันคัดค้านร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ พรรคอนุรักษนิยมคัดค้านเพราะเห็นว่าจะทำให้เกิดความแตกแยก และจักรวรรดิอังกฤษจะถึงจุดจบ และอีกประการหนึ่งเกรงว่าพวกโปรเตสแตนท์ในไอร์แลนด์จะได้รับความเดือดร้อน จะถูกชาวไอริชคาทอลิกรังแก ส่วนพรรคเสรีนิยมไม่เห็นด้วยเพราะต้องการรักษาผลประโยชน์ของเจ้าของที่ดินในไอร์แลนด์ เมื่อมีการลงมติในรัฐสภา รัฐบาลของเกลคสโตนประสบความสำเร็จด้วยคะแนนเสียง 343 ต่อ 313 โดยที่สมาชิกที่สังกัดพรรคเสรีนิยมไม่เห็นด้วย 93 คน การเลือกตั้งครั้งต่อมาพรรคอนุรักษนิยมได้รับชัยชนะอย่างท่วมท้น พวกเสรีนิยมที่ไม่เห็นด้วยกับเกลคสโตนรวมตัวกันเรียกว่า ยูเนียนิสต์ (Unionists) คือ กลุ่มที่สนับสนุนให้ไอร์แลนด์รวมอยู่กับอังกฤษเหมือนเดิม กลุ่มยูเนียนิสต์ได้ค่อยๆ รวมเข้ากับพรรคอนุรักษนิยมใน ค.ศ.1895

ปัญหาไอร์แลนด์กับพรรคอนุรักษนิยม ค.ศ.1886-1892

การที่พระราชบัญญัติการปกครองตนเองของไอร์แลนด์ตกไป มีผลทำให้ซอลส์เบอรีกลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง เขาใช้วิธีการปกครองที่เด็ดขาดเพื่อจะนำความสงบสุขกลับมาสู่ไอร์แลนด์ แต่นโยบายให้ไอร์แลนด์ได้ปกครองตนเองนั้นรัฐบาลอนุรักษนิยมชุดนี้ยังไม่ยินยอมดำเนินการให้ สำหรับตัวพาร์เนลเองในระยะนี้ไม่ได้รับความนิยมนอกจากประชาชน เพราะมีเรื่องเข้าไปพัวพันกับคดีหย่าร้างคดีหนึ่ง ซึ่งเขาถูกฟ้องในฐานะเป็นคู่กับจำเลย แม้จะมีเรื่องเสื่อมเสียชื่อเสียง แต่เขาก็ยังยืนยันที่จะเป็นหัวหน้าเรียกร้องเอกราชให้กับชาวไอริช จนกระทั่งถึงแก่กรรมในเดือน ตุลาคม ค.ศ.1891 ซึ่งมีผลให้ขบวนการเรียกร้องเอกราชให้กับไอร์แลนด์อ่อนกำลังลงมาก บัลโฟร์ (Balfour) ซึ่งดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกิจการไอร์แลนด์ ได้มีส่วนช่วยสร้างทางรถไฟบริเวณที่อยู่ห่างไกลซึ่งจะช่วยในเรื่องการคมนาคมขนส่ง อันจะเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ ปรับปรุงการ

ปกครองส่วนท้องถิ่นของไอร์แลนด์ให้เป็นระบบเดียวกับของอังกฤษ ตั้งสมาคมทางการเกษตรให้กับไอร์แลนด์ (The Irish Agriculture Organization Society) เพื่อให้ความรู้ทางด้านการพัฒนาทางการเกษตรกับเกษตรกรไอร์แลนด์ รัฐบาลพรรคอนุรักษนิยมยังได้จัดหาเงินให้ชาวไอร์แลนด์ไปซื้อที่ดินเพื่อเป็นสมบัติของตนเอง โดยให้กู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ และให้ผ่อนส่งคืนในระยะยาว ด้วยมาตรการนี้ทำให้ชาวไอร์แลนด์ได้เป็นเจ้าของที่ดินมากขึ้น

พระราชบัญญัติการปกครองตนเองฉบับที่ 2 ค.ศ.1893

การเลือกตั้งทั่วไปในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1892 แกลดสโตนซึ่งตอนนี้อายุ 83 ปี ได้จัดตั้งรัฐบาลเป็นคณะรัฐมนตรีชุดที่ 4 แกลดสโตนขณะนี้ไม่ได้มีอำนาจเหมือนเมื่อก่อน ไม่ได้รับเสียงสนับสนุนจากสภาขุนนาง แต่ที่เขาอยู่รอดการเมืองได้เพราะตั้งใจจะแก้ไขปัญหาให้กับไอร์แลนด์ งานชิ้นสำคัญของเขาจึงเกี่ยวกับการนำพระราชบัญญัติการปกครองตนเองของไอร์แลนด์ฉบับที่ 2 (Second Home Rule Bill, 1893) เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎรใน ค.ศ.1893 ด้วยความช่วยเหลือของกลุ่มไอริชชาตินิยม กฎหมายฉบับนี้ผ่านสภาผู้แทนราษฎรออกมา แต่พระราชบัญญัติถูกคว่ำโดยสภาขุนนางด้วยคะแนนเสียง 419:44 แกลดสโตนลาออกในเดือนมีนาคม ค.ศ.1894

รัฐบาลพรรคเสรีนิยมยังคงอยู่ต่อไปอีก 16 เดือน ภายใต้ผู้นำชื่อ ลอร์ด โรสเบอรี (Lord Roseberry) โรสเบอรี เป็นหนุ่มหล่อ พุดเก่ง ฐานะดี แต่ไม่ใช่นักการเมืองที่เฉลียวฉลาดและไม่เป็นที่นับถือของลูกน้อง คนส่วนใหญ่คิดว่า เซอร์ วิลเลียม ฮาร์คอร์ต (Sir Willism Harcourt) ซึ่งเป็นรัฐมนตรีที่มีบทบาทท่านหนึ่ง ควรจะได้รับตำแหน่งต่อจากแกลดสโตน การที่โรสเบอรีไม่ได้รับความสนับสนุนจากหลายฝ่ายทำให้ในที่สุดสภาขุนนางคัดค้านมาตรการทุกอย่างที่รัฐบาลเสนอมานานที่สุดเมื่อไม่ได้รับความไว้วางใจ สภาขุนนางรวมตัวกันขับเขาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี โรสเบอรีลาออกในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 1895

ปัญหาไอร์แลนด์กับพรรคอนุรักษนิยม ค.ศ. 1895-1902

การเลือกตั้งครั้งใหม่ พรรคอนุรักษนิยมได้เสียงส่วนใหญ่ ซอลส์เบอรีจัดตั้งคณะ

รัฐมนตรีชุดที่ 3 ขึ้นมา ประกอบด้วยกลุ่มยูเนียนนิสต์ 5 คน ตัวชอลส์เบอร์รี่เองดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ อาเธอร์ บัลโฟร์ (Arthur Balfour) หลานชายของท่านได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง และเป็นผู้นำพรรคในสภาสามัญด้วย แชมเบอร์เลน ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการอาณานิคม (Colonial Secretary) แชมเบอร์เลนมีอำนาจมากจนกระทั่งเกือบจะเป็นนายกรัฐมนตรีร่วม นโยบายที่เกี่ยวกับไอร์แลนด์คือ การให้ไอร์แลนด์ได้ปกครองตนเองเป็นสิ่งที่ยังไม่เกิด รัฐบาลชุดนี้ทำได้โดยช่วยในด้านเศรษฐกิจ การค้า เกษตร และแก้ปัญหาที่ดินโดยให้ผู้เช่าที่ดินกู้เงินเพื่อไปซื้อที่ดิน นอกจากเรื่องการบริหารเทาทุกซ์ให้กับชาวไอริชแล้ว รัฐบาลชุดนี้ยังมีผลงานในด้านการสร้างจักรวรรดินิยมใหม่

จักรวรรดินิยมใหม่

ความสนใจของอังกฤษในเรื่องการสร้างจักรวรรดินิยมใหม่ (New Imperialism) ในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีสูงขึ้นมาจนกระทั่งการขยายอาณานิคมกลายเป็นนโยบายที่เด่นของอังกฤษ ความต้องการแสวงหาอาณานิคมไม่ได้จำกัดเฉพาะอังกฤษเท่านั้น ระหว่าง ค.ศ.1870 และ ค.ศ.1900 ชาตินี้ต่าง ๆ ในยุโรปได้เข้าไปจับจองดินแดนในอาฟริกา และในเอเชีย และยังมีผนวกหมู่เกาะต่างๆ นับร้อยๆ เกาะตามชายฝั่งมหาสมุทรแปซิฟิก อังกฤษได้ดินแดนมาประมาณ 5 ล้านตารางไมล์ จนกระทั่งถึง ค.ศ. 1900 ได้เพิ่มมาหนึ่งในห้าของดินแดนทั่วโลก การแก่งแย่งกันแสวงหาอาณานิคมจะก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ระหว่างประเทศขึ้นมา

สาเหตุของการแสวงหาอาณานิคม

ประการแรกคือ เหตุผลทางด้านเศรษฐกิจ ความมั่งคั่งของอังกฤษมาถึงจุดสูงสุดประมาณ ค.ศ.1870 เมื่อการค้าต่างประเทศของอังกฤษมีมูลค่ามากกว่าการค้าต่างประเทศของฝรั่งเศส เยอรมันและอิตาลีรวมกัน ผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับเหล็กและเหล็กกล้ามีมากที่สุดในโลกผลิตถ่านหินได้เกือบครึ่งหนึ่งของโลก อุตสาหกรรมต่อเรือของอังกฤษก็นำหน้าชาติอื่นๆ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอของอังกฤษก็ขายได้มากในยุโรป อเมริกาและตะวันออก แต่หลังจาก ค.ศ. 1874 อุตสาหกรรมและเศรษฐกิจตกต่ำลง การแข่งขันกับต่างประเทศมีสูงมาก ราคา

สินค้าตกลงในช่วง ค.ศ.1876-1878 สภาวะตกต่ำนี้ส่งผลกระทบต่อทำให้มีคนว่างงานถึง 10 เปอร์เซ็นต์ สภาวะตกต่ำช่วงที่สองตามมาอย่างรวดเร็วในช่วง ค.ศ.1883-1886 และเนื่องจากสภาวะตกต่ำทั้ง 2 ช่วงนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ความรู้สึกที่มองโลกในแง่ดีของยุคกลางสมัยวิกตอเรียนสิ้นสุดลง ที่จริงถ้าพิจารณาทุกอย่างถ่วงแต่แล้วจะพบว่า ความมั่งคั่งของอังกฤษยังคงเพิ่มสูงขึ้นอยู่ ประชากรเพิ่มขึ้น และการค้ากับต่างประเทศก็ขยายตัว แต่มันเกิดขึ้นช้ากว่าในอดีต ช้ากว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของเยอรมันและสหรัฐอเมริกา ทำให้ดูเหมือนกับว่าอังกฤษไม่อาจเป็นโรงงานผลิตของโลกได้อีกต่อไป ประเทศเยอรมนี สหรัฐอเมริกา เบลเยียม รองลงมาคือ ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น จะกลายเป็นประเทศอุตสาหกรรม รัฐบาลของประเทศต่างๆ เหล่านี้ดำเนินนโยบายปกป้องอุตสาหกรรมของตนด้วยการใช้นโยบายตั้งกำแพงภาษีต่อต้านสินค้าอังกฤษ ที่จริงแล้วเหล็กและเหล็กกล้าที่เป็นสินค้าออกของอังกฤษเพิ่มขึ้น แต่ปริมาณที่ขายไปยังประเทศที่ตั้งกำแพงภาษีสูงลดจำนวนลง ค.ศ.1900 เยอรมนีผลิตเหล็กกล้าได้มากกว่าอังกฤษ และสหรัฐอเมริกาผลิตได้มากกว่าเยอรมนี 2 เท่า สินค้าออกประเภทฝ้ายของอังกฤษที่ส่งไปขายยังอินเดีย จีน และตะวันออกไกลค่อยๆ ลดลง ในขณะที่ยุโรปและสหรัฐอเมริกาไม่ซื้อสินค้าประเภทนี้ของอังกฤษเลย

สินค้าออกของอังกฤษที่เพิ่มขึ้น คือ เครื่องจักร โดยเฉพาะในช่วง ค.ศ.1800-1900 มูลค่าของสินค้าออกประเภทเครื่องจักรเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า แต่เครื่องจักรไปช่วยเพิ่มผลผลิตทางอุตสาหกรรมให้กับต่างประเทศ เท่ากับเป็นการลดความต้องการสินค้าอังกฤษลงไป อังกฤษยังคงผลิตเรือจำนวนมากให้กับลูกค้าต่างประเทศ และถ่านหินยังคงเป็นสินค้าออกที่สำคัญของอังกฤษ ดังนั้น อังกฤษจึงยังเป็นชาติที่มั่งคั่งด้วยทรัพยากรมหาศาลทั้งในประเทศและต่างประเทศ

พัฒนาการเช่นนี้ทำให้การสร้างจักรวรรดิเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจมากกว่าสมัยก่อน อาณานิคมยังเป็นตลาดสำหรับสินค้าอังกฤษ ปริมาณของเสื้อผ้าประเภทฝ้ายถูกส่งไปอินเดีย เหล็กและเหล็กกล้าของอังกฤษรวมทั้งสินค้าจากโรงงานที่นับไม่ถ้วนถูกนำไปขายยังจักรวรรดิทั่วโลก อาณานิคมยังเป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญๆ อาทิ ฝ้าย ขนสัตว์ น้ำมัน ยาง ไม้ ปอกระเจา

น้ำมันปาล์มสำหรับทำสบู่ น้ำตาล ยาสูบ ชา และกาแฟ การขนส่งที่พัฒนาขึ้นทำให้ขนส่งได้
ครั้งละมากๆ ยิ่งทำให้ค่าใช้จ่ายถูกลง การเปลี่ยนวัสดุที่ใช้ประกอบเรือจากเรือที่ทำด้วยไม้มา
เป็นเหล็กและเหล็กกล้าขับเคลื่อนโดยใช้ไอน้ำก็เกิดขึ้นอย่างช้าๆ ค.ศ.1860 เป็นต้นไป เหล็ก
ถูกนำมาใช้แทนที่ไม้ และทศวรรษที่ 1880 เหล็กกล้าเข้ามาแทนที่เหล็ก ผนวกกับเมื่อเครื่อง
ไอน้ำชนิดหลายสูบถูกนำมาใช้ใน ค.ศ.1863 ทำให้ลดการใช้ถ่านหินไปได้ครึ่งหนึ่ง จำนวน
เรือกลไฟเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทันทีซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์
อย่างมหาศาล เรือที่ทำด้วยเหล็กและเหล็กกล้าสามารถผลิตให้มีขนาดต่างๆ ได้มากกว่าเรือ
ไม้ น้ำหนักเบา มีความปลอดภัยสูง ค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมน้อยกว่า สามารถแล่นได้ในทุก
สถานการณ์ สามารถฝ่าเข้าไปยังบริเวณที่มักมีปัญหา เช่น แม่น้ำในประเทศจีนหรือชายฝั่ง
อาฟริกาตะวันตกใกล้เส้นศูนย์สูตร ความเร็วในการเดินเรือเพิ่มขึ้นเมื่อค้นพบการใช้เครื่อง
จักร 3 หัว (Triple expansion engines) ใน ค.ศ.1881 อีก 3 ปีต่อมา เรือบรรทุกสินค้า คู นาร์-
เคอร์ อัมเบรีย (Cunarder Umbria) สามารถข้ามมหาสมุทรแอตแลนติกไปทางตะวันตก ใช้
เวลาเพียง 5 วัน 22 ชั่วโมงเท่านั้น

อานานิคมยังเป็นแหล่งของการลงทุนในรูปทุนส่วนเกิน บริษัทต่างๆ พบความจริง
ว่าการลงทุนในประเทศของตนเมื่อถึงจุดจุดหนึ่งจะได้กำไรไม่มาก กล่าวคือ จะได้กำไรเพียง
สองหรือสามเปอร์เซ็นต์เท่านั้น แต่ในทางตรงกันข้ามการลงทุนในดินแดนด้อยพัฒนาอาจให้
กำไรได้ถึง 15-20 เปอร์เซ็นต์ แต่ความเสี่ยงก็มีมากเช่นกัน ในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มี
เงินทุนส่วนเกินของอังกฤษ จำนวนครึ่งหนึ่ง หรือ 2 ใน 3 ถูกนำไปลงทุนยังต่างประเทศ
ค.ศ.1914 อังกฤษได้ผลกำไรเป็นเงินจำนวน 4 ล้านล้านปอนด์ จากการลงทุนในอานานิคม
อังกฤษกลายเป็นประเทศที่มั่งคั่งจากการลงทุนทางอุตสาหกรรม หุ้นของบริษัทต่างๆ หลาย
ร้อยบริษัททั่วทั้งจักรวรรดิอังกฤษสามารถซื้อขายกันได้ในตลาดหุ้นที่กรุงลอนดอน (London
Stock Exchange)

ยังมีแรงจูงใจอื่นอีกสำหรับการสร้างจักรวรรดินิยม การเป็นเจ้าของอานานิคมแสดง
ถึงความเป็นมหาอำนาจ ชาติที่มีอานานิคมมากๆ จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจ มีเกียรติยศ ตรง

กันข้ามชาติที่ไม่มี เช่น อิตาลีพยายามคืนวันที่จะมีไว้ในครอบครองบ้างพร้อมกับทอดสายตามองอาณานิคมของอังกฤษด้วยความริษยา การแสวงหาอาณานิคมจึงเป็นเหมือนเกมส์ที่ชาติหนึ่งจะต้องแข่งขันให้ดีกว่าอีกชาติหนึ่ง จักรวรรดินิยมเป็นที่ต้องการของทั้งประเทศร่ำรวยและประเทศยากจน หลายคนอาจจะสงสัยว่าทำไมผู้ผลิต พ้อค้า เจ้าของเรือ นายธนาคาร แม้แต่นักการทูตต่างก็ชอบและสนับสนุนจักรวรรดินิยม บางครั้งนักเขียนพยายามเรียบเรียงเขียนหนังสือกระตุ้น บรรยายให้เห็นถึงความน่าตื่นเต้นในการเผชิญภัยในท้องทะเล สร้างความรู้สึกกระตุ้นให้คนหนุ่มชาวอังกฤษอยากออกไปแสวงหาความตื่นเต้นในชีวิต ยิ่งกว่านั้นชนชั้นสูงยังได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของดาร์วิน (Charles Darwin) ในเรื่องหลักชีววิทยาที่ว่า “ความอยู่รอดของผู้ที่เหมาะสมที่สุด” “The survival of the fittest” และ “การต่อสู้เพื่อความคงอยู่” “The struggle for existence” ชาวยุโรปส่วนใหญ่จะยอมรับในหลัก “ภาระของขาวผิวขาว” (“The white man’s burden”) และต้องการนำอารยธรรมที่สูงส่งของตนทั้งทางด้านการปกครอง วัฒนธรรม ศาสนา ไปมอบให้กับผู้ที่ล่าช้ากว่าตน

การแบ่งทวีปอาฟริกา

การแย่งชิงดินแดนในอาฟริกาเกิดขึ้น เนื่องจากเหตุการณ์ 3 เหตุการณ์ เหตุการณ์แรก คือ ผลสำเร็จจากการสำรวจข้ามทวีปอาฟริกาของสแตนเลย์ (H.M. Stanley) ซึ่งเสี่ยงโชคเข้าไปในป่าชายฝั่งตะวันออกพร้อมด้วยพรรคพวกอีก 3 คน โดยมีชาวอาหรับและนิโกรกลุ่มเล็กๆ เป็นผู้นำทาง ทั้งหมดมุ่งตรงไปยังแม่น้ำคองโกถึงมหาสมุทรแอตแลนติก สแตนเลย์พยายามที่จะให้รัฐบาลอังกฤษให้ความสนใจลุ่มน้ำคองโก แต่ไม่สำเร็จ สแตนเลย์จึงเข้าไปรับใช้พระเจ้าลีโอโปลด์ (Loepold) แห่งเบลเยียมซึ่งมีผลให้กษัตริย์แห่งเบลเยียมทรงตั้ง Congo Free State ที่อยู่ภายใต้การปกครองของพระองค์ เหตุการณ์ที่สองคือ การกระทำของฝรั่งเศสซึ่งได้เข้าไปสำรวจเมืองเซเนกัล (Senegal) เข้าไปถึงแม่น้ำไนส์ (Niger) ประกาศให้เป็นดินแดนของฝรั่งเศสเพื่อไปเชื่อมกับดินแดนทางชายฝั่งตะวันตก และใน ค.ศ.1882 บิสมาร์กได้ผนวกดินแดนทางตะวันตกเฉียงใต้ของอาฟริกาเป็นของเยอรมัน (German Southwest Africa)

นโยบายการทูตของซอลส์เบอรี ต้องการยึดดินแดนในอาฟริกาให้เป็นของอังกฤษ โดยไม่ทำสงครามกับมหาอำนาจอื่น โดยที่ความพยายามนี้มาจากกลุ่มนักสำรวจ พ่อค้า และเจ้าของเรือซึ่งได้ส่งตัวแทนเข้าไปในป่าเปลี่ยวของอาฟริกา ใช้วิธีทำสนธิสัญญากับหัวหน้าชาวพื้นเมือง เซอร์ ยอร์ช โทลแมน โกลดี (Sir George Taubman Goldie) ได้รวมดินแดนอาฟริกาตะวันตกเข้ากับบริษัทรอยัลไนเจอร์ (Royal Niger Company) ค.ศ.1886 แล้วขึ้นไปทางเหนือเข้ายึดไนจีเรีย (Nigeria) ให้กับอังกฤษ เซอร์ เฮนรี จอห์นสตัน (Sir Henry Johnston) เดินทางไปยังหมู่บ้านเล็กๆ และได้ทำสัญญากับหัวหน้าเผ่าในนามพระราชินีแห่งอังกฤษ

ในอาฟริกาตะวันออก เซอร์ วิลเลียม แมคคินนอน (Sir William Mackinnon) และ เซอร์ จอห์น เคิร์ก (Sir John Kirk) ได้เข้ามาเป็นที่ปรึกษาให้กับสุลต่านแห่งแซนซิบาร์ (Zanzibar) และได้ว่าจ้างสแตนลีย์ และจอห์นสตันไปทำสนธิสัญญากับหัวหน้าเผ่าบนแผ่นดินใหญ่ บริษัทอาฟริกาตะวันออกของอังกฤษ (British East Africa Company) ได้รับพระบรมราชานุญาตตั้งขึ้นใน ค.ศ.1888 ได้เข้ายึดเคนยา (Kenya) และยูกันดา (Uganda) ให้กับอังกฤษ สำหรับดินแดนทางใต้ของอาฟริกานั้นเป็นผลงานของเซซิล โรดส์ (Cecil Rhodes) บุตรชายของนักบวชอังกฤษซึ่งได้เดินทางไปอาฟริกาใต้ ใน ค.ศ.1870 ได้พบเพชรไคท์ๆ คิมเบอร์ลีย์ (Kimberley) โรดส์โชคดีมากที่พบเพชร ต่อมาพบทองคำและได้เป็นนายกรัฐมนตรีของเคปโคโลนี ใน ค.ศ.1890 ก่อนหน้านี้นี้หนึ่งปีโรดส์ยึดดินแดนโรดิเซียเหนือและใต้ (Northern and Southern Rhodesia) ให้กับอังกฤษ

ความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างอังกฤษกับฝรั่งเศสในช่วง ค.ศ.1892-1899 เป็นเหตุการณ์ที่รู้จักในชื่อวิกฤตการณ์ฟาโชดา (Fashoda Incident) ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับซูดาน ดินแดนทางตอนใต้ของอียิปต์ซึ่งชาวอังกฤษถูกขับไล่ใน ค.ศ.1885 และนายพลกอร์ดอนถูกฆ่าในเมืองคาร์ทุม ซูดานมีความสำคัญเพราะควบคุมแม่น้ำไนล์ ซึ่งทำให้สามารถควบคุมอียิปต์ได้ ดังนั้นอังกฤษจึงตั้งใจที่จะยึดซูดาน ค.ศ.1896 เซอร์ เฮร์เบิร์ต คิชเชนเนอร์ (Sir Herbert Kitchener) ผู้บัญชาการกองทัพอังกฤษในอียิปต์เข้าบุกซูดานจากทางเหนือ ในเดือนกันยายน

คิซเซนเนอร์ เดินทางผ่านมาทางทะเลหลายเดือนจนถึงเมืองคาร์ทุม ถือเป็นการแก้แค้นให้กับ กอร์ดอน ในเวลาเดียวกันคิซเซนเนอร์ได้ข่าวว่าฝรั่งเศสเข้ามาสำรวจเมือง ฟาโซดา ซึ่งห่างจากแม่น้ำไนล์เพียง 500 ไมล์ ผู้นำในการสำรวจเมืองฟาโซดาของฝรั่งเศสคือ กัปตันมาร์ชอง (Marchand) นายทหารฝรั่งเศสซึ่งข้ามมาจากดินแดนคองโกของฝรั่งเศส (French Congo) คิซเซนเนอร์มาถึงฟาโซดาอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์ตึงเครียดถึงขนาดสงครามอาจเกิดขึ้นได้ คิซเซนเนอร์มีกำลังมากกว่ามาร์ชอง และได้ยื่นคำขาดให้มาร์ชองถอนตัวออกไป ขณะเดียวกันคิซเซนเนอร์ชักธงชาติอังกฤษขึ้น ในที่สุดรัฐบาลฝรั่งเศสมีคำสั่งเรียกตัวมาร์ชองกลับ อังกฤษจึงได้เป็นเจ้าของหุบเขาแห่งลุ่มแม่น้ำไนล์ (Valley of the Nile) ทั้งหมด

สงครามบัวร์

ในช่วงเวลาเดียวกันก็เกิดเหตุการณ์ในอาฟริกาใต้ เมื่ออังกฤษยึดครองเคป (The Cape) ได้ใน ค.ศ.1815 มีชาวนาบัวร์ประมาณ 25,000 คน ทาสนิโกร 30,000 คน นิโกรอิสระ 20,000 คน พวกบัวร์ไม่พอใจการปกครองของอังกฤษและเกลียดชังคณะสอนศาสนาชาวอังกฤษ หลังจากที่อังกฤษออกกฎหมายเลิกทาส ค.ศ.1833 ชาวนาบัวร์จำนวนประมาณ 10,000 คน พยายามอพยพหนีจากการปกครองของอังกฤษโดยอพยพไปยังดินแดนใหม่ทางเหนือและตะวันออก กระจัดกระจายไปทั่ว ประมาณกลางศตวรรษก็มีอาณานิคมในอาฟริกาใต้ 4 แห่งที่แยกจากกัน ได้แก่ ออเรนจ์ ฟรี สเตท (Orange Free State) และทรานสวาลซึ่งเป็นของบัวร์ทั้งหมด เคปโคโลนีและนาทาลซึ่งมีทั้งพวกบัวร์และอังกฤษตั้งถิ่นฐาน รัฐบาลบัวร์อ่อนแอมาก ไม่เข้มแข็ง และมีความกล้าหลังความสัมพันธ์กับอาณานิคมทั้งสิ้นไม่ค่อยดีนัก และเมื่อทรานสวาลเกิดปัญหาภายใน เนื่องจากชนเผ่าต่างๆ อาทิ เผ่าบันตู ชูตู กบฏต่อทรานสวาล ทำให้ ค.ศ.1877 ดิสเรลลีฉวยโอกาสผนวกทรานสวาลเป็นของอังกฤษใน ค.ศ.1877 แต่สมัยของแกลดสโตนได้ปล่อยให้ทรานสวาลเป็นเอกราชใน ค.ศ.1881

ต่อมามีการพบแร่มีค่าเป็นจำนวนมาก ใน ค.ศ.1870 มีชาวนัวร์คนหนึ่งพบว่าลูกชายของเขากำลังเล่นกับหินก้อนเล็กๆ ซึ่งมีแสงแวววาวเป็นเพชรมีมูลค่าถึง 2500 ดอลลาร์ หลังจากนั้น กิจการเหมืองเพชรเป็นที่นิยมทำกันมาก โดยเฉพาะเหมืองเพชรที่คิมเบอร์ลีย์

ผลิตเพชรได้มากที่สุดในโลก ใน ค.ศ.1866 พบทองคำที่วิทวอเตอร์แลนด์ (Witwatersrand) ในแคว้นทรานสวาลชาวต่างชาติจึงหลั่งไหลเข้ามาขุดทอง โจฮันเนสเบิร์ก (Johannesburg) เมืองหลวงของแคว้นทรานสวาลกลายเป็นเมืองใหญ่ ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างพวกต่างชาติ หรือ ออยลันเดอร์ (Uitlanders) และพวกบัวร์ ชาวต่างชาติที่อพยพเข้ามาเหล่านี้ส่วนใหญ่ คือ ชาวอังกฤษมักจะก้าวร้าว กอบโกยผลประโยชน์อย่างเดียว และไม่ค่อยยอมผ่อนปรนกับพวก บัวร์ สำหรับพวกบัวร์นั้นตรงกันข้ามเป็นพวกที่อาศัยอยู่ตามชายแดน สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนเป็นเวลาอันยาวนาน พวกบัวร์มีลักษณะรักอิสระภาพ กล้าหาญ แต่หัวรั้น ความคิด แคม หวาดระแวงและกล้าหลัง

นโยบายของประธานาธิบดีพอล ครูเกอร์ (Paul Kruger) แห่งสาธารณรัฐทรานสวาล ต้องการให้พวกออยลันเดอร์ จ่ายภาษีสูงมากจากการได้สิทธิทำเหมือง โดยเก็บภาษีสูงถึง 90 เปอร์เซ็นต์ ครูเกอร์ยังคิดขวางการค้าระหว่างทรานสวาลและเคป เขาเริ่มสั่งซื้ออาวุธจาก ยุโรป จ้างชาวต่างชาติมาเป็นข้าราชการและขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจภาคพื้นทวีป โดยเฉพาะเยอรมนีทำให้เป็นศัตรูกับชาวอังกฤษอย่างเปิดเผย

ค.ศ.1895 ออยลันเดอร์ วางแผนก่อการกบฏโดย เซซิล ไรดส์ (Cecil Rhodes) ซึ่งเป็น นายกรัฐมนตรีของเคปโคโลเนียให้การสนับสนุน พวกกบฏวางแผนที่จะใช้กำลังทหารเข้าจู่โจมทางชายแดนตะวันตกของทรานสวาล แต่มีการเลื่อนแผนออกไปโดยที่ ดร.เจมส์สัน (Dr. Jameson) หัวหน้าของกองทหารไม่ได้รับการเตือน เจมส์สันได้บุกเข้าไปในทรานสวาลด้วย กำลังกองเล็ก ๆ ในวันที่ 29 ธันวาคม ค.ศ.1895 อีก 4 วันต่อมา เจมส์สัน ถูกจับ ประธานาธิบดีครูเกอร์ ส่งตัวเจมส์สันให้อังกฤษ และถูกตัดสินว่ามีความผิด การจู่โจมที่ล้มเหลวในครั้งนี้ ทำให้ไรดส์ลาออกจากนายกรัฐมนตรีของ เคปโคโลเนีย เหตุการณ์ครั้งนี้ยังสร้างกระแสความรู้สึกร่วมกันต่อต้านอังกฤษในเยอรมัน เพราะพระเจ้าไกเซอร์ได้ส่งโทรเลขแสดงความยินดีกับ ครูเกอร์ที่สามารถขับไล่พวกกบฏได้สำเร็จ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอังกฤษกับบัวร์เลวร้ายยิ่งขึ้น และทำให้พวกบัวร์ในอาฟริกาได้รวมตัวกันต่อต้านอังกฤษ

สงครามบัวร์ ค.ศ.1899-1902

ความชิงชังระหว่างออสเตรียและบัวร์ทวีความรุนแรงขึ้นและอยู่ในขั้นตึงเครียดถึงขนาดที่ประธานาธิบดีครูเกอร์ เตรียมพร้อมทำสงคราม การเจรจาปราณีประนีประนอมระหว่างครูเกอร์กับ เซอร์ อัลเฟรด มิลเนอร์ (Sir Alfred Milner) ข้าหลวงใหญ่ประจำแอฟริกาใต้ ประสบความล้มเหลว ทั้ง 2 ฝ่ายต่างเตรียมพร้อม

สงครามอาจแบ่งได้เป็น 3 ช่วง

1. เดือนตุลาคม ค.ศ.1899- กุมภาพันธ์ ค.ศ.1900 เป็นช่วงที่พวกบัวร์เป็นฝ่ายรุกและประสบความสำเร็จ ฝ่ายอังกฤษมีกำลังเพียง 15,000 คน ขณะที่พวกบัวร์มีถึง 50,000 คน และมีความเชี่ยวชาญในการใช้อาวุธมากกว่า อังกฤษเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในหลายจุด พวกบัวร์ล้อมเมืองอังกฤษได้หลายเมือง เช่น Ladysmith, Kimberly และ Mafeking การที่พวกบัวร์ใช้วิธีการปิดล้อมเมืองถือเป็นการดำเนินการที่ผิดพลาด เพราะพวกบัวร์อาจจะมุ่งตรงไปยัง Cape town ซึ่งทำให้มีทางจะได้ชัยชนะ เนื่องจากอยู่ในช่วงที่กำลังเข้มแข็งมาก ช่วงเวลานี้เลยทำให้อังกฤษมีเวลาส่งกำลังทหารมาเสริมใหม่ภายใต้ นายพลที่ได้ชื่อว่าเก่งที่สุด คือ ลอร์ด โรเบิร์ต (Lord Robert) และ ลอร์ด คิชเชนเนอร์ (Lord Kitchener)

2. ทำให้การสงครามเข้าสู่ช่วงที่สองในเดือนกุมภาพันธ์ - กันยายน ค.ศ.1900 ซึ่งทหารอังกฤษเป็นฝ่ายรุก และได้ชัยชนะกองทัพบัวร์ โรเบิร์ตบุกและผนวกโอเรนจ์ ฟรี สเตท และทรานสวาลถือเป็นชัยชนะของอังกฤษ

3. ช่วงที่สามซึ่งเป็นช่วงที่ยาวนานที่สุด จากกันยายน ค.ศ.1900 - พฤษภาคม ค.ศ. 1902 เป็นการทำสงครามกองโจรของหน่วยทหารพิเศษสำหรับจู่โจมตีหลังแนวข้าศึก ทหารบัวร์ไม่ยอมแต่งเครื่องแบบเพื่อลวงฝ่ายอังกฤษ คิชเชนเนอร์ได้ทำการดื้อนพวกบัวร์ให้จมนุมแล้วปิดล้อมด้วยรั้วลวดหนาม เพื่อบีบบังคับให้ยอมแพ้ มิเช่นนั้นจะถูกฆ่าตาย ผลคือ สร้างความทุกข์ทรมานอย่างมาก โดยเฉพาะกับเด็ก กองทัพอังกฤษเผาไร่นาและจับผู้คนที่ยังสงสัยว่าสนับสนุนพวกกองโจรไปกักขังไว้ในค่ายกักกัน ทำให้ผู้คนเสียชีวิตจากโรคติดต่อในค่าย

กักกันเป็นจำนวนมาก สงครามครั้งนี้สร้างความรู้สึกสูญเสียอย่างมหาศาล พวกบัวร์มีทั้งหมด 60,000 คน อังกฤษสังหารไปถึง 450,000 คน ใช้เงินไป 222 ล้านปอนด์

สนธิสัญญาเวอริริง (Treaty of Vereening) ที่พวกบัวร์ลงนามกับอังกฤษเมื่อ 31 พฤษภาคม ค.ศ.1902 พวกบัวร์ต้องยกเสรีรัฐออเรนจ์ และสาธารณรัฐทรานสวาลให้เป็นอาณานิคมของอังกฤษ มีการใช้ภาษาดัชท์และภาษาอังกฤษเป็นภาษาราชการ และอังกฤษจะชำระค่าเสียหายจำนวน 3,000,000 ปอนด์ ให้แก่รัฐทั้งสองเพื่อนำไปพัฒนาบ้านเมืองที่ได้รับ ความเสียหายจากสงคราม ดินแดนทั้งสองแห่งนี้ได้อำนาจการปกครองตนเองใน ค.ศ.1907

ค.ศ. 1910 เสรีรัฐออเรนจ์, ทรานสวาล, เคปโปรวินซ์ และนาตาล รวมกันเป็นสหภาพแอฟริกาใต้ (Union of South Africa) มีฐานะเป็นอาณานิคมของอังกฤษ พลเอกหลุยส์ โบทา (Louis Botha) แห่งสาธารณรัฐทรานสวาลได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนแรก ของสหภาพแอฟริกาใต้